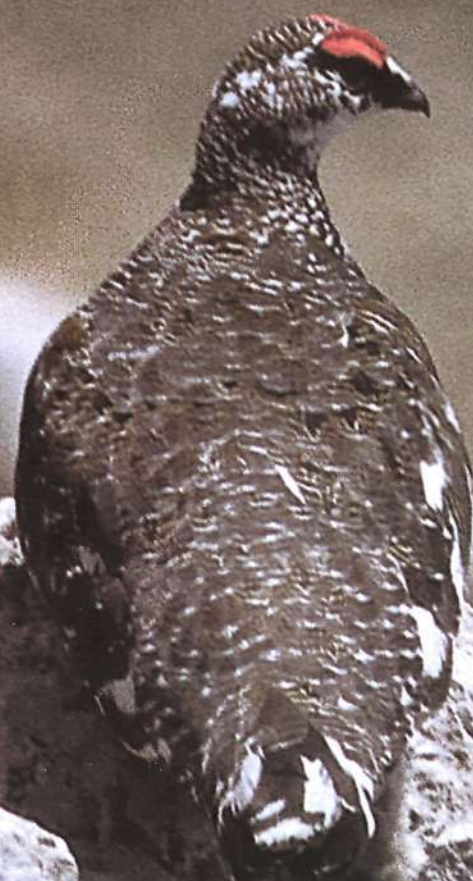

Svet **ptic**

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije DOPPS

letnik 8, številka 3, september 2002

PTIČJE SELITVE

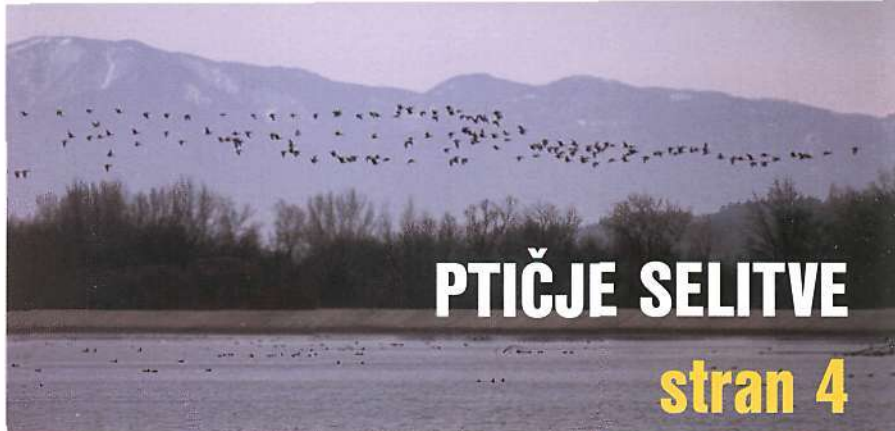
Delta Donave

Belka

Golec

Kvantitativne raziskave

ISSN: 1580-3600

izdajatelj: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
(DOPPS-BirdLife Slovenija®), p. p. 2722, 1001 Ljubljana

naslov uredništva: DOPPS, Prvomajska 9, 1000 Ljubljana,
tel.: 01 544 12 30

fax: 01 544 12 35

e-mail: dopps@dopps-drustvo.si

glavna urednica: dr. Andreja Ramšak

e-mail: andreja.ramsak@guest.arnes.si

tehnični urednik: Andrej Figelj

uredniški odbor: Luka Božič, Leon Kebe, Marjan Govedič,
Borut Rubinič, Jakob Smole, dr. Davorin Tome, Al Vrezec in Eva Vukelič.

lektoriranje: Marjetka Krapež

oblikovanje tipske strani: Tomaž Berčič

prelom in fotoliti: Abakos grafični studio

tisk: Abakos / KVM Grafika

naklada: 1400 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke.

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo
družba Mobitel, Ministrstvo za okolje in prostor RS in Grand Hotel
Union d.d. Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno
številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na DOPPS, p.p. 2722, 1001 Ljubljana
ali na elektronski naslov andreja.ramsak@guest.arnes.si

DRUŠTVO ZA OPAZOVANJE IN PROUČEVANJE PTIC SLOVENIJE
DOPPS-BirdLife Slovenia

Naslov: p. p. 2722, 1001 Ljubljana.

Društveni prostori: Prvomajska 9, Ljubljana,

tel.: 01 544 12 30, fax: 01 544 12 35

e-mail: dopps@dopps-drustvo.si

Predsednik: dr. Peter Trontelj

Podpredsednik: dr. Primož Kmecl

Upravni odbor:

D. Klenovšek, M. Perušek, dr. A. Ramšak, J. Smole, B. Mozetič,
B. Štumberger, V. Havliček, E. Vukelič, dr. T. Trilar, Ž. Šalamun,
L. Korošec.

Nadzorni odbor:

S. Polak, dr. P. Legiša, A. Hudoklin, B. Surina

poslovni račun: 02018-0018257011

Direktor: Tomaž Jančar

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih
organizacij BirdLife International.

stran 10

Davorin Tome

PTIČJE SELITVE 4

Andreja Ramšak

DELTA DONAVE 10

Mateja Nose

KOSEC - PROJEKT LIFE 15

Damijan Denac

EVROPSKI DAN OPAZOVANJA PTIC 17

Jakob Smole

POGIN PTIC V LAGUNAH
TOVARNE SLADKORJA ORMOŽ 18

stran 15

Jaka Šubic

IZČRPANJE SLOVENSKE GOZDOV
KOT KAZALEC VZORCEV SLOVENSKE
MITOLOGIJE 19

stran 22

Marjan Govedič

KAKŠNO NAJ BO
ZIMSKO HRANJENJE PTIC 22

Tomaž Mihelič

BELKA 24

stran 24

Dare Fekonja

GOLEC 26

Bojana Fajdiga

NANOS
poročilo z društvenega izleta 28

stran 26

Damijan Denac

MLADINSKI ORNITOLOŠKI
RAZISKOVALNI TABOR
»DORNBERK 2002« 29

Tomaž Mihelič

KVANTITATIVNE RAZISKAVE 31

SKRIVNOSTNA FOTOGRAFIJA 34

Tokrat bi vas rada spomnila na številne ogrožene vrste ptic in na njihovo hitro izumiranje. Trenutno grozi izumrtje 1 186 vrstam ptic ali za lažjo predstavo: v naslednjih 100 letih grozi izumrtje vsaki osmi vrsti. V zadnjih 500 letih je izumrlo že 128 vrst ptic. Samo od leta 1800 so izumrle kar 103 vrste. Napoved za prihodnost je črnogleda: v naslednjih 100 letih naj bi izumrlo več kot 400 vrst ptic. To je skoraj dvakrat toliko kolikor vrst gnezdi v Sloveniji. Na žalost izginjanje vrst ni več omejen naravni proces, ampak je posledica velikih sprememb v ekosistemih. Gonilo tega nepovratnega procesa je človek, ki brezobzirno izkorišča naravne vire. Človekove dejavnosti kot so kmetijstvo, gozdarstvo, lov in nastavljanje pasti ogrožajo 99 odstotkov vseh ogroženih ptic. Tudi v Evropi je nekaj ogroženih vrst. Večina teh je selivk, ki imajo razmeroma veliko območje razširjenosti. Zaradi tega je nujno potrebno usklajeno mednarodno sodelovanje za njihovo ohranitev.

Na nas samih je, da zaustavimo in obrnemo tok dogodkov. Spoznajete ptice, da boste lahko še aktivneje sodelovali pri varovanju narave. Varovanje narave ni več samo ustanavljanje zaščitenih območij, ampak upravljanje s temi območji. Trajnostno upravljanje mora zagotavljati ohranjanje živih virov od katerih je odvisen varen in trajen ekonomski razvoj ter preživetje ljudi. Za učinkovito varovanje narave je potrebno sodelovanje lokalnih skupnosti, kakor delovanje na nivoju države in sodelovanje med državami. Le tako se lahko oblikujejo skupna načela za varovanje narave. Na žalost se je že velikokrat izkazalo, da dogovorjena skupna načela ostanejo le neobvezujoča načela, ki jih velike in bogate države ne upoštevajo. Pri oblikovanju načel varovanja narave imajo veliko vlogo in pomen nevladne naravovarstvene organizacije. Pogosto so nevladne organizacije uspešnejše pri varovanju narave, ker so neobremenjene s čimvečjim gospodarskim napredkom, ki velikokrat ne dopušča trajnostne rabe naravnih virov.

Tudi letos DOPPS sodeluje v Evropskem dnevu opazovanja ptic, ki bo 5. in 6. oktobra 2002. Pripravili smo vam nekaj vodenih izletov po celi Sloveniji. Vabimo vas, da se nam pridružite na izletih. Na njih ne boste samo opazovali ptic in se učili prepoznavanja vrst. Z vključevanjem v organizirane popise ptic pomagajte tudi pri varovanju narave. Organizirani popisi ptic na prvi pogled izgledajo samo kot množično preštevanje ptic. Vendar pa iz rezultatov štetja ptic pridobimo mnogo dragocenih podatkov, saj so ptice eden od kazalcev stanja ekosistema. Ptice so dobri kazalci biološke raznovrstnosti in če njihovo vrstno sestavo in številčnost spremljamo skozi čas lahko ugotavljamo nihanja v ekosistemu. Enako učinkovito kot ohranjamo življenjsko okolje ptic, ohranjamo delovanje celotnega ekosistema in biološko raznolikost v njem. Podatki pridobljeni s preštevanjem so nujno potrebni za nadaljne ukrepe za varovanje življenjskega prostora številnim živim bitjem od bakterij in gljiv globoko pod zemeljskim površjem in vse do ptic, ki preletavajo nebo.

Andreja Ramšak

foto: Damijan Denac

PTIČJE SELITVE

Davorin Tome

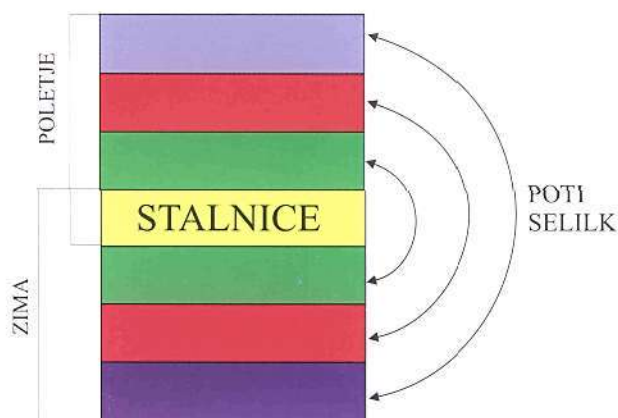
Najzanesljivejši znak, da po dolgi, mrzli zimi v deželo prihaja pomlad, je daljšanje dneva in krajšanje noči. Ljudje pa za spremljanje tega, kot ura točnega naravnega pojava nismo zelo dovzetni, zato smo si poiskali druge znake, ki nam prav tako utrnejo žarek upanja na prihajajoče tople čase. Eden takšnih je prihod prvih ptic selilk. Prav zanimivo je, kako pozorni smo na prihod prvih lastovk, medtem ko se njihovega odhoda iz naših krajev dobro zavemo šele nekje okoli božiča, čeprav jih takrat že dolgo ni več med nami. To pa gotovo ni edina zanimivost, ki jo povezujemo s skrivnostjo ptičjih selitev.

Večino časa ptice opazujemo v gibanju. Vsakega njihovega premika pa še ne imenujemo selitev. Po največkrat uporabljeni definiciji je selitev dvakrat letno, redno premikanje živali v točno določeni smeri. Poteka lahko na dolge razdalje (takšno je, kadar se ptice selijo prek morij in oceanov), na srednje dolge razdalje (kadar se selijo znotraj posameznih celin) in na kratke razdalje, kot je npr. zimski umik ptic z gorskih vrhov v dolino. Od nekaj manj kot 10.000 vrst ptic, ki jih poznamo, je okoli polovica selilcev. Kot zanimivost pa še to: nobena vrsta selilca na dolge razdalje ne gnezdi na južni zemeljski polobli in se v času južne zime odseli v severne kraje.

Energija in pot

Zaradi sposobnosti letenja so ptice ene redkih kopenskih organizmov, ki se selijo tudi na dolge razdalje. Na celem planetu praktično ni ovire, ki je ne bi mogle preseči. Na perutih lahko premagajo najvišje vrhove, najširše oceane in negostoljubne peščene ali ledene puščave. Sami bi za takšno pot porabili sode goriva ali zalogo hrane, ki bi nekajkrat presegla našo težo. Najmanjše med pticami, ki se odpravljajo na dolgo pot, pred odhodom v južne kraje povečajo svoje rezerve za borih nekaj gramov, kar je manj kot polovica njihove teže. Le redke pa opravijo celotno pot povsem brez postankov.

Najdaljše poti in hitrosti, ki jih selilke zmorejo brez predaha, so odvisne od telesne velikosti. Rdečegrli kolibri *Archilochus colubris*, ki tehta 5 g, potrebuje za slabih 1000 kilometrov dolgo pot prek Mehškega zaliva 18 ur. Izračunali so, da pri tem podvigu zamahne s perutmi 3,2 milijonkrat. Ptice pevke, v velikosti lastovke, v neprekinjenem poletu premerijo do 2000 km, nekatere gosi, ki zaradi velikega telesa energijo porabljajo bolj ekonomično kot drobne pevke, lahko letijo brez postanka tudi 60 ur in več, pri tem se premaknejo do 4000 km daleč. Seveda so to bolj ali manj rekordne razdalje, običajne dolžine neprestanega letanja in tudi hitrosti so manjše.

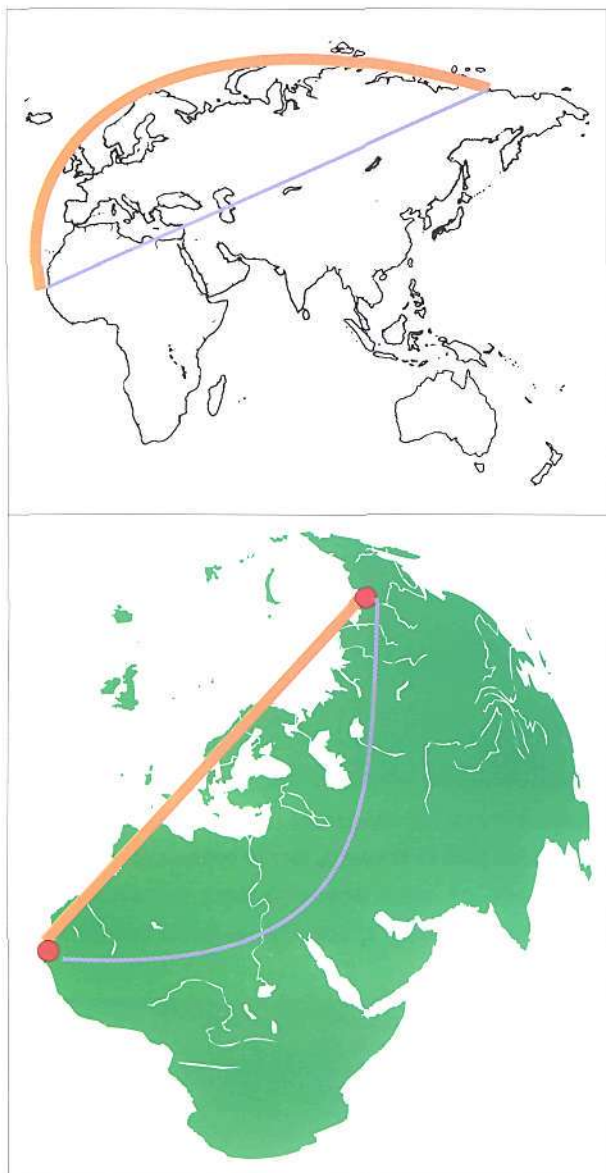
Shema načina selitve imenovanega "žabji skok". Najbolj severne populacije se odselijo najbolj proti jugu.

Selitvene poti so speljane tako, da pticam omogočajo postanke - izogibajo se večjim, odprtim vodnim površinam, visokim hribom ipd.; po drugi strani pa vodijo mimo območij z dosti hrane. Postanki so namreč namenjeni počivanju in tudi dopolnjevanju zalog energije. Velik del evropskih selilcev se prek zime umakne v Afriko. Selitev večina njih opravi le po dveh, točno določenih poteh, kjer je med celinama kar najmanj za njih negostoljubnega morja - na zahodu prek Gibraltarja, kjer se kopnini zelo približata, na vzhodu pa prek Bosporja, kjer je razdalja med zemeljskima masama zmanjšana na širino nekoliko večje

foto: Dare Fekonja

Ali je pozimi taščica *Erithacus rubecula* na našem vrtu "naša" ali je prišla s severa, lahko ugotovimo le z označevanjem.

Na zemljevidih so selitvene poti nekaterih vrst prav nerazumljivo dolge, kot pri primeru togotnika *Philomachus pugnax* na sliki (rdeče obarvana je prava selitvena pot). Zakaj se ptice vedno ne odločajo za najkrajše poti, je razloženo v prispevku, včasih pa nam pri vsem zagode tudi način predstavitve selitvene poti. Zemlja, kot vemo, je okrogla, plašč krogle pa lahko narišemo na pravokotni papir le ob izdatnem popačenju perspektiv (zgornja slika je primer Mercatorjeve projekcije z vrisano navidezno najkrajšo potjo, ki je obarvana z modro). Če si ogledate selitveno pot togotnika od reke Lene do Senegala na globusu (slika spodaj), se boste prepričali, da je izbrana (rdeča) v resnici najkrajša možna.

reke. Tretja, precej manj obiskana je pot prek Apeninskega polotoka, kjer ptice že čaka nekaj sto kilometrska preizkušnja vzdržljivosti. Resda mačji kašelj za večino selilcev, če so vremenski pogoji dobri, ob poslabšanju pa marsikatera ptica tudi omaga. Leta 1976 so valovi jezera Huron (ZDA) naplavili na obalo 200.000 trupel penic, ki jih je premagala nenadna nevihta. V Ameriki večina selitvenih poti vodi prek Panamske ožine, pa čeprav je zaradi tega pot močno podaljšana.

Najdaljšo selitveno razdalijo, ko seštejemo vse etape poti, imajo polarne čigre *Sterna paradisea*. Osebkki, ki gnezdijo povsem na severnih obalah Evrope, Amerike in Grenlandije, se še pred začetkom zime, ki je v teh krajih zelo ostra, odselijo na obale Antarktike, ki jo ravno ob njihovem prihodu oblije južno poletje. Ker med selitvijo ne letijo v ravni črti, je njihova pot dolga okoli 20.000 km. To pa je seveda šele polovica poti, saj se morajo še pred začetkom južne zime ponovno odpraviti nazaj v severna gnezdišča. Čigre živijo tudi krepko prek 20 let, tako da njihova življenjska selitvena pot znaša skupaj več kot milijon kilometrov, kar je trikratna razdalja do meseca. Stranska posledica tako dolge selitve pa je, da čigre skoraj ne vedo, kaj je noč, saj večino časa preživijo v krajih s polarnim dnevom.

Načini selitve

Da se ptice selijo, so vedeli že stari Grki. Bolj točne selitvene poti in načine selitev pa smo začeli spoznavati šele, ko smo ptice začeli označevati. Prvi zapis o označevanju ptic z namenom odkrivanja njihovih selitvenih poti sega daleč nazaj v 13. stoletje, ko so lastovki na nogo privezali pergament z napisom: "O lastovka, kje živiš pozimi?". Naslednjo pomlad se je ptica vrnila z odgovorom: "V Aziji, v Petrosovi hiši!". Čeprav zapis gotovo ne temelji na resničnih dogodkih, nam zgovorno priča, da je selitev ptic ljudi očarala že tedaj in predvsem, da so že tedaj poznali metodo, s katero bi o selitvah lahko izvedeli še kaj več. No, prava, z znanstvenimi metodami podprta spoznanja, so se začela kopičiti v zakladnici človekovega znanja z začetkom organiziranega označevanja ptic koncem 19. stoletja.

Način selitve, ki jo poznamo pri lastovki in polarni čigri, imenujemo navadna selitev, čeprav bi sam selitveni podvig pogosto težko opredelili kot nekaj povsem navadnega, običajnega. Pri tej selitvi se vse ptice neke vrste bolj ali manj istočasno premaknejo iz gnezdišča v oddaljeno prezimovališče. Pri drugih pticah je vzorec selitve lahko tudi bolj zapleten. Pri vrstah, ki jih imenujemo delni selilci, se preseli le del populacije in ne vsa. Takšna sta npr. vrbji kovaček *Phylloscopus collybita* in črnoglavka *Sylvia atricapilla*, ki se iz nekaterih krajev v Evropi odselita (Slovenija je že eden izmed takšnih krajev), z drugih pa ne. Ali se bodo preselile ali ne, je običajno odvisno od vremena in hrane. V letih, ko so zime hude ali ko zmanjkuje hrane (kar je zopet lahko povezano z ostrino zime), se ptice preselijo, v drugih pa ne. Zanimiv delni selilec je tudi taščica *Erithacus rubecula*. Nekaj osebkov se prek zime odseli (nekatera opazovanja kažejo, da je tudi v Sloveniji tako), a jih povsem neopazno nadomestijo taščice, ki na njihovo

PTIČJE SELITVE

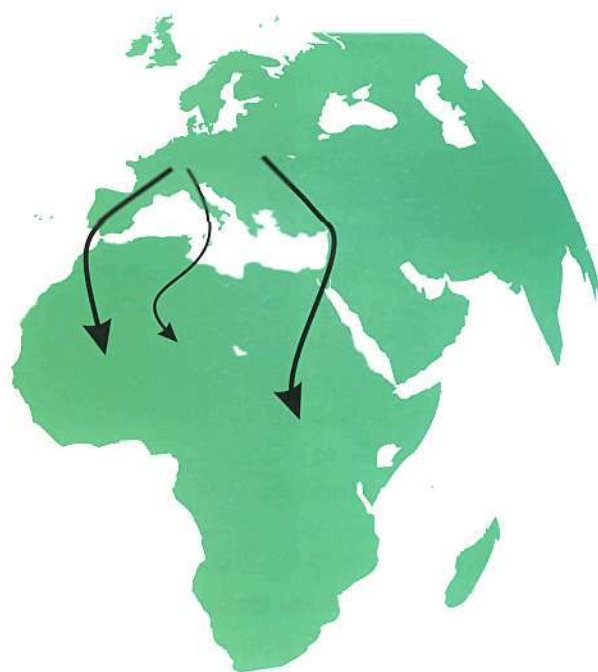
Foto: Tomaž Mihelič

Polarna čigra *Sterna paradisaea* dvakrat letno preleti zemeljsko poloblo od severa do juga in obratno.

mesto priletijo s severa. Zamenjava je lahko tako usklajena, da v kolikor taščice ne bi bile označene z obročki, tega ne bi niti opazili.

Švedski naravoslovec Carl Linné je poimenoval ščinkavca z latinskim imenom *Fringilla coelebs*, kar pomeni "samski ščinkavec". Ime si je vrsta prislužila, ker pozimi, na Švedskem samci ostanejo sami, medtem ko se samice odselijo. Ta način selitve, ko se preseli le en spol ali le določena starostna skupina (običajno mladiči), imenujemo ločena selitev. Do ločene selitve pride, kadar pozimi nekaj hrane ostane, a premalo, da bi zadostovala za vse. Najbolj zapletena, vsaj za naš način razumevanja narave, je selitev, ki jo imenujemo "žabji skok". Pri tej selitvi del populacije ostane v gnezdišču leto in dan (osebke, ki se ne selijo, imenujemo stalnice), del populacije, ki je gnezdil nekoliko bolj severno, se pozimi preseli južno od njih, tisti, ki so gnezdili še bolj proti severu, pa odletijo na prezimovanje najjužneje od vseh. Primer vrste s takšno strategijo selitve je komatni deževnik *Charadrius hiaticula*. V Angliji velja za stalnico. Populacija, ki gnezdi na Danskem, torej nekoliko bolj proti severu, se pozimi odseli na morske obale v JZ Evropi; populacija, ki gnezdi na Švedskem in Norveškem, se seli v zahodno Afriko, arktični del populacije pa se koncem poletja odpravi na dolgo pot vse do južne Afrike. Očitno so pogoji v Angliji dovolj dobri, da lahko komatni deževniki ostanejo tam tudi prek zime, kar je za njih gotovo ugodno - po nepotrebnem se ne izpostavljajo nevarnostim, ki na njih prežijo med selitvijo, ob prvih znakih pomladi pa so prvi na gnezdišču in lahko zasedejo najboljša mesta. Razumljivo je tudi, da severnim sovrstnicam zima tako

zagodi, da morajo primerne pogoje za preživetje poiskati v toplejših krajih. Zakaj pa niso zadovoljne z morskimi obalami nekje na jugu Evrope, tako da letijo povsem do juga afriške celine, še ni povsem razloženo. Na podoben način se selijo številni močvirniki in tudi postovka *Falco tinnunculus*.

V večina evropskih selilcev se seli iz Evrope v Afriko po dveh poteh, kjer je prehod prek Sredozemskega morja najlažji. Zahodna pot pelje prek Gibraltarja, vzhodna prek Bosporja. Le nekaj dobrih letalcev se seli tudi čez Apeninski polotok in Malto.

Foto: Dare Fekonja

V severnih državah se ščinkavci *Fringilla coelebs* ločijo - samice odletijo, samci pa ostanejo.

Iskanje poti

Večina ptic selilk se iz leta v leto vrača v isto gnezdo ali vsaj na isti travnik, v isto naselje ali gozd, kljub temu da so zimo preživele nekaj 1000 km stran. Ta izjemna sposobnost orientacije v prostoru, to prav neverjetno, nezmotljivo iskanje "točke v množici", je gotovo ena največjih skrivnosti narave. Prve zadovoljive razlage, kako pticam to uspe, so prispevale šele raziskave v zadnjih štiridesetih letih.

Ko se izgubimo sredi neznane pokrajine, nas iz zagate lahko reši zemljevid. V kolikor nismo ravno sredi oceana ali puščave, si pot enostavno poiščemo s pomočjo geografskih značilnosti terena, ki jih lahko odčitamo tudi na zemljevidu. Tudi ptice, še posebej ko so na selitvi že drugič, tretjič, si pri orientaciji v prostoru pomagajo z značilnostmi pokrajine. Njihovo delo je še toliko lažje od našega, saj so pokrajinske značilnosti bolj opazne s ptičje perspektive kot z žabje, vsaj dokler pokrajina ni zavita v meglo ali oblake. Slušne sposobnosti nekaterih ptic so premaknjene močno v področje infra-zvoka (infra-zvok so nizke frekvence, ki jih ljudje s prostim ušesom ne slišimo). Narava je polna takšnih zvokov, njihova dobra lastnost pa je, da sežejo zelo daleč. Dva pogosta vira tovrstnih zvokov, ki pticam lahko služita za orientacijo v prostoru sta veter, ki zavija okoli

kamnitih vrhov, in razbijanje oceanskih valov ob obalo. Tudi vonjave imajo lastnost, da z majhnimi izgubami potujejo zelo daleč, poleg tega pa se značilnosti vonjav od pokrajine do pokrajine zelo razlikujejo. Številne ptice si v dneh, ki jih preživljajo v gnezdu, vonj okoli svojega doma nezmotljivo vtisnejo v spomin, kar jim pomaga ob vračanju v gnezdišče naslednje leto.

Glavni orientacijski pripomočki ptic pa so različni kompasi. Raziskovalci so dolgo slutili, nato pa tudi nedvoumno potrdili, da si ptice pravilno smer poleta določajo podobno kot nekdanji pomorščaki, podnevi s pomočjo položaja sonca, ponoči pa glede na položaj zvezd. Pri tem se opirajo na preprosto zakonitost, da je na severni zemeljski polobli sonce opoldne vedno točno na jugu. Da pa jim ob oblačnih dneh ni potrebno selitve prekiniti, ima veliko ptic tudi pomožno orientacijsko sredstvo - magnetni kompas, ki je občutljiv na razporeditev magnetnih silnic okoli Zemlje. Kateri izmed naštetih načinov orientacije (opisani so le najbolj raziskani) je za ptice najpomembnejši, je nemogoče ugotoviti. Strokovnjaki so namreč ugotovili, da se različne vrste orientirajo na različne načine in tudi to, da je za natančnost selitve, kot jo poznamo pri pticah, potrebna kombinacija več metod.

Zastopnik: SKILL INFORMATIKA, Tržaška 330, 1000 Ljubljana;
tel.: 01 423 55 51; fax: 01 423 55 61; e-pošta: info@skill-info.si

GPSMAP 176/176C

Prenosni GPS Plotter
(crno-beli/barvni zaslon - 9,6cm),
uporaben za pomorsko (BlueChart) in
cestno (MapSource) navigacijo.

GPSMAP 76

Pomorski GPS (nepotopljiv) z osnovnim
zemljevidom in navigacijskimi točkami
Evrope in 8MB dodatnega pomnilnika za
podrobne BlueChart pomorske karte.

eTrex Vista

GPS z el. kompasom in višinomerom, z osnovno
mapo Evrope, Afrike in Bližnjega vzhoda in
možnostjo prenosa cestnih map (24MB)
iz MapSource CD ali pomorskih kart
iz BlueChart CD.

AVTOHIŠA DRUŠKO

POOBlašČENI SERVIS ZA VOZILA KIA

Robert DRUŠKO s.p.
Celovška 206, 1000 Ljubljana - Šiška
(Kompas center)

Tel./fax: 01/ 500 36 72, GSM: 041/ 741 267

- VULKANIZERSTVO
- KONTROLA OPTIČNE NASTAVITVE PODVOZJA
- TESTIRANJE ZAVOR
- DIAGNOSTIKA
- HITRI SERVIS ZA VSE OSTALE TIPE VOZIL

DELTA DONAVE

Andreja Ramšak

Donava se na koncu svoje 2.860 km dolge poti razlije v delto, ki nastaja in se spreminja že več kot 10 tisoč let in je za delto Volge druga največja rečna delta v Evropi. Med tremi glavnimi kanali delte se razprostira labirint manjših kanalov in jezer ter nepreglednih trstišč. To je s hrano bogat življenjski prostor številnih vodnih ptic. Mnoge so v delti stalnice, druge tam le prezimujejo ali se ustavijo na preletu. Delta Donave še vedno očara obiskovalce s svojo prostranstvo in z raznolikostjo življenja. Nihče, ki je kdajkoli obiskal delto Donave, ne more ostati ravnodušen - tolikšno množstvo in raznolikost ptic prevzame človeka.

1. vodnjak v vasi
2. ribiška vasica v delti Donave
3. ribolov
4. rdečevrata gos
prezimuje v delti

Romunija

Dolžina morske obale: 288 km, na območju delte 70 km
Število območij IBA: 44 - skupna površina 6.557 km²

Delta Donave

Površina: 4.152 km² - v Romuniji 82%, ostalo v Ukrajini.
Število prebivalcev: ocenjeno je med 12.000 in 16.000.
Št. opaženih vrst: 327 vrst ptic; od tega 141 vrst vodnih ptic
Št. gnezdišč: 218
Najvišja točka: otoček Popina 47 m

Posebne vrste ptic:

Roznati in kodrasti pelikan, žličarka, velika in mala bela čaplja, labod grbec in pevec, žerjav in orel belorepec.

Redke živali:

Rdečevrata gos, vidra, divja mačka, 6 vrst jesetrov, mali gad, navadni gož in stepski švigovec.

Redke rastline:

Ephedra distachya, *Carex colchica*, *Nymphaea candida*, *Convolvulus persicus*.

Varstvo narave:

UNESCO je leta 1992 proglasil delto Donave za biosferni rezervat.

Viri ogrožanja:

Uničevanje delte zaradi spreminjanja v obdelovalne površine. Na veliko so preurejali kanale, utrjevali bregove in prekinili povezave z okljuki, kar je močno spremenilo vodni režim. Donava prinese s sabo velike količine odpadka in različnih strupenih snovi, ki se nato kopičijo v usedlinah delte in Črnega morja.

Rastlinski pasovi:

Pontska stepa in mokrišča. Močno je izraženo celinsko podnebje z daljšimi sušnimi obdobji poleti.

Po devetih urah čakanja v kilometrski koloni sva v brezcarinski prodajalni na madžarsko-romunski meji kupila vstopnico v Romunijo. Za "šteko" Marlboro cigaret nama je policaj vrnil potna lista. Bila sva v Romuniji! Po nekaj kilometrih nočne vožnje nama je postalo jasno, da je v Romuniji mogoče voziti le podnevi. Številne oslovske vprege, predvsem pa luknje, luknje in povsod luknje so naju spremljale do Constance na obali Črnega morja. Bila sva že blizu cilja, toda pred tem sva si sklenila ogledati še lagune južno od delte.

LAGUNE

Morje je s sipinami odrezalo del zaliva Dobrudja in nastale so velike polslane lagune. Največja med njimi je Razelm. S sladko vodo se lagune napajajo iz kanala Sfintu Gheorghe po kanalih Dunavat in Dranov. V lagunah so primerna mesta za gnezdenje polojnikov *Himantopus himantopus* in sabljark *Recurvirostra avosetta*. Na otočku Popina gnezdi tudi redka rjasta kozarka *Tadorna feruginea*. Lagune so še posebno pomembne v času preleta in med prezimovanjem. Poleg številnih drugih ptic tukaj prezimuje tudi rdečevrata gos *Branta ruficollis*, ki sem prileti s tundre.

Obala na zahodni strani lagun postopoma prehaja v stepto, ki jo naseljuje edinstvena kserofilna flora in favna. Na žalost je stepta večinoma obdelana (polja koruze, sončnic, pšenice...) ali spremenjena v pašnike. Paša je še posebej intenzivna v okolici Histrie in Murighiola. Zaradi nenadzorovane pašnje je ogroženo tudi gnezdenje rjaste kozarke. Kjer je stepta še ohranjena, živijo kolonije tekunic *Spermophyllus citellus*. Sprehodila sva se le nekaj metrov stran od ceste in se pritajila. Kmalu sva zagledala tekunico, ki je stala na zadnjih nogah in oprezovala okoli sebe. Tudi rožnatih škorcev *Sturnus roseus* značilnih za vzhodno-evropsko stepto ni bilo posebej težko opaziti. Spreletavali so se nad žitnim poljem in svojimi rožnatimi trebuhmi pritegnili najino pozornost. Več potrpežljivosti je bilo potrebne za opazovanje stepskega lunja *Circus macrourus* in rdečenoge postovke *Falco vespertinus*.

Ceste proti delti so bile podobno kot večina romunskih cest obdane z drevoredi sadnega drevja. Na višjih drevesih in na električnih drogovi so posedale zlatovranke *Coracias garrolus*. Tu in tam sva opazila tudi kobilarje *Oriolus oriolus* in smrdokavre *Upupa epops*. V peščenih stenah ob cesti so gnezdili čebelarji *Merops apiaster*. Njihova gnezdišča so nastala zaradi starega načina izdelave zidakov - mešanico peščene prsti in slame so oblikovali v kvadre in jih posušili na soncu. Bolj kot sva se bližala delti, bolj so bile ceste po meri oslovske ali konjske vprege. Tudi s pitno vodo je bilo vse težje. Voda v vaških vodnjakih je bila pogosto motna in

polna usedline. Zaradi nevarnih mikroorganizmov so maloštevilnim turistom odsvetovali pitje te vode. "Katrea" se je naposled prebila do Murighiola oziroma po novem Independentu, ki je edini avtokamp v delti, do katerega se lahko pripelješ z avtom. Tu bo nekaj dni počivala, njeno vlogo pa bo prevzel kanu, po najinem mnenju odlično prevozno sredstvo po delti Donave.

JEZERO UZLINA

Oprema za taborjenje, hrana in pijača ter seveda fotografska oprema je zapolnila ves osrednji prostor v kanuju. Bila sva odločena, da bova priveslala skoraj v osrčje delte. Z dovolilnicama za gibanje po delti v žepu sva zgodaj zjutraj odrinila v kanal Sfintu Georghe. Poleg tega, ki je najstarejši rokav Donave, tvorita delto še rokava Chilia in Sulina. Po enem izmed okljukov kanala Sfintu Gheorghe sva veslala proti jezeru Uzlina, od koder sva nameravala odveslati še globlje v delto. Pogled na jezero Uzlina naju je navdušil. Prostrano jezero je bilo mestoma poraslo z vodnim rastlinjem, po katerem so hodile ptice in iskale hrano. Ponekod je rasel trst, spet drugje je bil rob jezera poraščen z vrbami. Prešinila naju je misel, če je tukaj toliko ptic, koliko jih je potemtakem šele globlje v delti. Veslala sva že pol dneva in vročina je postajala vse bolj neznosna. Počasi

foto: Bojan Marčeta

Rožnati škorci preletavajo žitno polje.

sva se pričela zavedati razsežnosti delte in pogrešati motorni pogon. Z oddaljevanjem od glavnih plovnih poti nama je zemljevid vse manj koristil pri orientaciji. Povsod okoli naju je bila trstika in vrbova drevesa - nič takega, po čemer bi se mogla orientirati. Veslala sva po labirintu kanalov, ki so se pogosto slepo končali in iskala prehode med njimi. Zaradi veslanja po vodi poraščeni z vodnim oreškom *Trapa natans* in plavčkom *Salvinia natans* so nama pohajale moči. Pozno popoldan sva dokončno ugotovila, da je delta prevelika za veslanje in prezapletena za orientacijo. Vrnila sva se nazaj na jezero Uzlina in postavila šotor na nasipu ob kanalu. Od tukaj sva imela dobro izhodišče do večjih vodnih površin, ki ležijo blizu kanala Sfingtu Georghi. To sta poleg Uzline še jezera Isac in Gorgova. Kljub velikosti so razmeroma plitva in globina le redko doseže 2 m. Spomladi prinese visoke vode Donave veliko naplavin in hranil. Kalne vode se razlijejo v kanale in napolnijo jezera in močvirja. Vsako leto je delta Donave bogatejša za približno milijon ton usedlin. Voda v jezerih je temna, na dnu pa je mulj, v katerem zaradi mikrobne razgradnje organskih snovi nastajajo mehurčki plinov. V sušnem delu leta vodna gladina jezer precej upade in jezera se spremenijo v močvirje.

Naslednje jutro sva navsezgodaj odveslala na jezero Uzlina. Na jezeru so plavale črne liske *Fulica atra* in se potapljale za hrano. Tu in tam je bilo videti male ponirke *Tachybaptus ruficollis*. Na vodnem orešku je Bojan že ugledal svoj prvi fotografski motiv - belolične čigre *Chlidonias hybrida*.

Nekateri pari so že gnezdili, medtem ko so nekateri gnezda šele urejali. Samec in samica sta prinašala rastlinje in iz njega gradila gnezdo na plavajočih rozetah vodnega oreška. Začela sva postavljati plavajoči šotor. Na kanuju je bilo to kar zapleteno opravilo, saj je bilo najprej potrebno napihniti traktorsko zračnico, nanjo namestiti šotor in v šotor obesiti fotografski aparat. Manjkalo je le še fotograf Bojan, ki je moral zlesti s kanuja, ne da bi ga prevrnil, nato pa zlesti v šotor tako, da ne bi zmočil fotoaparata. Ko je Bojanu uspelo vkrcanje, se je pričel počasi približevati gnezdeči koloniji. Preostalo mi je samo še umik v senco vrb, od tu so me pregnali roji komarjev in vse naslednje dni je bila edina senca le tista pod šotorskim platnom.

Jezero so med sabo povezana s številnimi kanali. Gradnja teh kanalov se je začela na začetku 20. stol., ker so želeli povečati izlov rib in nadaljevala v 50-tih letih, ko so hoteli pridobiti čimveč površin za poljedelstvo. Bregovi kanalov so najpogosteje obraščeni z rdečo vrbo *Salix purpurea*, peteroprašniško vrbo *S. petandra*, mandljasto vrbo *S. triandra* in pepelnatosivo vrbo *S. cinerea*. Ponekod na visokih vrbah gnezdijo kvakači *Nycticorax nycticorax*. V kanalih obraščenih z vrbami so pogosti vodomci *Alcedo atthis*, ki v hitrem letu švignejo mimo tebe ali zletijo s kakšne veje nad vodo.

Večji del jezer je porasel z različnimi vrstami vodnih rastlin. Od rastlin, ki se bohotijo pod vodno gladino, do tistih, ki

foto: Bojan Marčeta

Belolične čigre gnezdijo na vodnem orešku.

foto: Bojan Marčeta

Čopaste čaplje počasi prikorakajo izza trsta.

prekrivajo gladino in naposled tistih, ki kraljujejo nad gladino. Katere vrste prevladujejo, je odvisno predvsem od globine vode. V globji vodi raste lokvanj *Nymphaea alba*, blatnik *Nuphar luteum*, ščitolistna močvirka *Nymphoides peltata*, v nekoliko plitvejši vodna dresen *Polygonum amphibium*, rogoz *Typha latifolia*, navadno ločje *Juncus effusus* in trst *Phragmites australis*. V osrednjem delu delte Donave tvori trst najboljše strnjeno trstišče v Evropi. Votla stebila trsta so na močvirsko dno pritrjena s koreninami. Če se gost preplet korenin, prsti in votlih stebel odlušči od podlage, nastanejo različno veliki plavajoči otočki. To so splavi, na katerih gnezdi rožnati in kodrasti pelikani *Pelecanus onocrotalus* in *P. crispus*, sicer redki gnezdilci v Evropi. Ker so trstiko na veliko izsekavali in uničevali gnezdeče kolonije pelikanov, čapelj in kormoranov, so leta 1950 območje, kjer gnezdi pelikani, zaščitili. Na žalost pa vsako leto število gnezdečih pelikanov upada in danes gnezdi le še nekaj deset parov kodrastih pelikanov. V delti Donave je tudi eno izmed najpomembnejših gnezdišč pritlikavega kormorana na svetu s kar 1500 pari. V velikem številu gnezdi v delti male bele čaplje *Egretta garzetta* in plevice *Plegadis falcinellus* ter celo nekaj parov žerjavov *Grus grus*.

Vodno gladino pogosto prekriva plavajoča preproga, ki je mešanica alg in cvetnic. Take preproge, bogate z vodnimi nevretenčarji so kot nalašč za počitek in prehranjevanje ptic. Na njih se ustavljajo čaplje, galebi, pobležniki, plevice in druge ptice. V plitvejši vodi se pogosto hranijo plevice in male bele čaplje. Na preprogi iz rastlinja so postopali rečni

galebi *Larus ridibundus* med njimi pa je iskal hrano črni martinec *Tringa erythropus*. Tu in tam so izza trsta in rogoza prikorakale čopaste čaplje *Ardeola alba*. Blizu trsta so plavali rjavovrati ponirki *Podiceps griseigena* in čopasti ponirki *P. cristatus*. Na suhih drevesih ali večjih suhih vejah so pogosto veliki kormorani *Phalacrocorax carbo* in pritlikavi kormorani *P. pygmeus*, ki si sušijo perje. Takšna izpostavljena mesta imajo rade tudi bele čaplje *Egretta alba*.

Najbolj živahno je na jezerih zjutraj in pred večerom. Najbolj veličasten dogodek je bil prihod rožnatih in kodrastih pelikanov. K jezeru so prileteli v veliki jati, ki je najprej zakrožila in si očitno izbirala primerno mesto za pristanek. Kljub velikosti in teži so se pelikani elegantno spustili na vodo. S kanujem sva se jati počasi približevala. Toda bliže kot na nekaj sto metrov se jima nisva mogla približati. Dosegla sva ubežno razdaljo jate in ko sva se premaknila za nekaj metrov, se je elegantno premaknila cela jata. Nekoliko bližje se je jati približal Bojan v kritju plavajočega fotografskega šotora. Kmalu za pelikani so prileteli tudi kormorani. Jata se je spustila na jezero in se razporedila v obroč. Obroč plavajočih kormoranov se je pričel ožiti. Prestrašene ribe niso znale iz obroča in pojedina se je lahko pričela.

V delti sva tu in tam srečala edinole domačine, ki so ribarili. Zaradi obilja hranil in razsežnosti je delta Donave bogata z ribami. Najbolj znane in hkrati najbolj ogrožene med njimi so vsekakor jesetri, ki se vsako leto iz morja selijo v Donavo, kjer se drstijo. Predvsem zaradi njihovih jajčec, iz katerih

foto: Bojan Marčeta

Le še nekaj deset parov kodrastih pelikanov gnezdi v trstičju v osrčju delte.

izdelujejo kavijar, jih na selitveni poti prestrezajo ribiči. Svetla polt in lasje so odkrivali slovansko poreklo ribičev. Govorili so ukrajinsko in z nekaj sorodnimi besedami slovenščini sva jih vsaj nekoliko razumela. Današnji prebivalci delte so potomci moldavskih pastirjev, ki so prvi naselili delto v 11. in 12. Stoletju, in kozakov, ki so živeli ob Dnjepru ter Lipovancev z Dona, ki so jih tukaj naselili v 17. stol. Večina vasi ima še vedno ruska ali ukrajinska imena. Danes je v delti 22 vasi, ki imajo komaj po 100 do 250 prebivalcev. Največje naselje v delti je Sulina s 5.000 prebivalci. Nekega jutra, ko sva taborila ob enem od kanalov, naju je prebudil glasen ropot ladijskega motorja. Na vlečno barko, ki je imela edina motor, je bilo privezanih ducat ribiških čolnov. Že prej sva opazila, da večina lesenih

ribiških čolnov nima motorja in se čudila, kako lahko priveslajo tako globoko v delto. Na večer se je vodni vlak peljal nazaj na zbirno mesto, kjer so ribiči morali oddati svoj dnevni ulov. Davek ribolovu plačajo tudi ptice. V nastavljene ribiške mreže se najpogosteje zapletejo tiste vrste, ki se prehranjujejo z ribami. Najpogostejši prilov v ribiških mrežah so bili različni ponirki.

Kljub temu da sva si ogledala le majhen del delte Donave, nad obiskom nisva bila razočarana. Delta je kot mozaik sestavljena iz jezer, močvirij in peščenih sipin poraslih z gozdom. Šele ko se znajdeš v delti, se zaveš njene prostornosti in raznolikosti. Navkljub vsem grobim posegom, ki so bili storjeni, se delta še vedno zdi obiskovalcu kakor ornitološki raj. Še do začetka 20. stoletja je bila resničen raj za ptice, saj je v njej gneznilo 10 do 15 milijonov ptičev. Ob koncu II. svetovne vojne je bilo še okoli sedem milijonov ptic. V letih 1950 do 1970 so začeli sekati trstičevje in zgradili veliko novih kanalov. Število ptic v delti je v 70-ih letih prejšnjega stoletja doseglo le še pol milijona. Uničili pa so tudi enovitost delte in njen vodni režim, ko so konec 19. stoletja rokav Sulina preuredili za plovbo. Okljuke so ločili od novo zgrajenega kanala in mu utrdili bregove. Enako so naredili tudi z rokavom Sfinthu Georghi. Prvič so košček delte zaščitili leta 1939. Zaščitili so del gozda na peščeni sipini Letea, ki so ga progasili za nacionalni park. V začetku 50-ih let so naredili prve načrte za mrežo rezervatov in zatočišč. Šele v začetku 90-ih let so delto Donave razglasili biosferni rezervat, ki se razteza na 580.000 hektarjih. ■ ■ ■

foto: Bojan Marčeta

Plevce je mogoče opazovati pri hranjenju v plitvi vodi.

Kosec - Projekt Life

Mateja Nose

DOPPS že uspešno izvaja projekt Life v Naravnem rezervatu Škocjanski zatok. Na DOPPS-u smo se odločili za pripravo novega Life projekta, s katerim bomo pomagali pri ohranjanju populacije kosca *Crex crex*, ptice, ki je ogrožena v svetovnem merilu.

Ker je kosec vezan na ekstenzivne, pozno košene travnike, ki so njegov življenjski prostor, ga spreminjanje teh močno prizadene. Modernizacija kmetijske mehanizacije, zlasti hitre kosilnice in sprememba načina košnje ter prehitra košnja, uničijo mladiče, ki še ne znajo leteti. Kosec izgublja primerno živlensko okolje zaradi opuščanja košnje, spreminjanja travnikov v njivske površine, melioracije in pozidav. Pristajanje balonov, spuščanje letalskih modelčkov in sprehajanje psov, ki niso na povodcu ter druge neprimerne oblike rekreacije motijo koščevo življenje.

Ker je za pripravo projekta potrebnih kar precej informacij, je bil v letošnjem letu organiziran popis kosca na območjih,

ki so najpomembnejša za gnezditve (Ljubljansko barje, Cerknško jezero, Planinsko polje, porečje Nanoščice, Jovsi ob Sotli in še nekatera druga območja). Popis so opravili člani društva, koordinator popisa je bil Vojko Havliček. Vsem sodelujočim se lepo zahvaljujemo.

Projekt, ki ga pripravljamo, bo potekal na območju Ljubljanskega barja, Cerknškega jezera in porečja Nanoščice. V okviru projekta, bomo obveščali kmete in prebivalce teh treh območij o primernih načinih gospodarjenja s travniki, ki ne ogroža ptic. Seznanili jih bomo z različnimi načini košnje, ki omogočajo pticam umik v še nepokošene dele travnika. V ta namen bo v sklopu projekta izvedenih več predavanj, namenjenih kmetom in prebivalcem na območjih projekta, nekaj predavanj pa bo tudi po vsej Sloveniji, v sklopu obstoječih DOPPS-ovih predavanj. Predavanjem bo sledilo več nočnih izletov, na katerih bomo lahko spoznali kosce in njihovo živlensko okolje. Pripravili smo tudi program dejavnosti za najmlajše.

foto: Slavko Polak

Cerknško jezero je za Ljubljanskim barjem drugo najpomembnejše gnezdišče kosca. Rezultati vsakoletnega popisa, ki ga organizira notranjska sekcija DOPPS-a v začetku junija, kažejo, da se število pojočih samcev na območju giblje med 60 in 100.

Pripravili bomo spletno stran namenjeno projektu, na kateri bomo objavljali vse akcije in rezultate.

Poleg izobraževanja in ozaveščanja bomo izvedli tudi nekaj praktičnih akcij. Na vseh treh območjih bomo kupili ali najeli nekaj zemlje in jo obdelovali v skladu s koščevimi potrebami. Kjer se travniki zaraščajo, bomo odstranili grmovje, travnike pa bomo kosili po gnezdilni sezoni. Na DOPPS-ovi parceli na Ljubljanskem barju bomo postavili opazovalnico in uredili manjši rezervat, v katerem bodo predstavljeni tipični barjanski habitati in njihovi prebivalci. Natisnili bomo več informativnih zloženek in jih razposlali vsem, ki jih tematika zanima.

Vzpostavili bomo vsakoletni monitoring kosca po celi Sloveniji ter izvedli natančno študijo bivališč, ki jih kosci izbira za svoje gnezdenje, in popis rastlinskih združb na tem območju.

Člane DOPPS-a bomo o projektu obveščali s članki v Svetu ptic, širšo javnost pa s prispevki v medijih. Projekt bo potekal tri leta, začel pa se bo jeseni 2003. Cilj projekta je ohraniti slovensko populacijo koscev številčno in stabilno. Pogoji za to je ohranjanje travnikov in takšna raba travnikov, ki koscu ne škoduje. Projekt bo predvidoma končan jeseni 2006.

foto: Peter Buchner

Kosec je izrazito travniška ptica, ki živi večino časa v kritju travniškega rastja. Človek ga skoraj nikoli ne vidi, zato pa ga je mogoče zelo dobro slišati na večjih travniških površinah v mesecu maju in juniju, ko samci kličejo samice. Koščevo petje, zelo razpoznaven "krek krek", spominja na brušenje kose, kar je koscu tudi dalo ime.

**Briljanten pogled na ptice
z daljnogledi Leica**

Briljanten pogled: enooki, dvooki daljnogledi

Fotografiranje: digilux 1, Leica M7, R8
namestitve na daljnogled

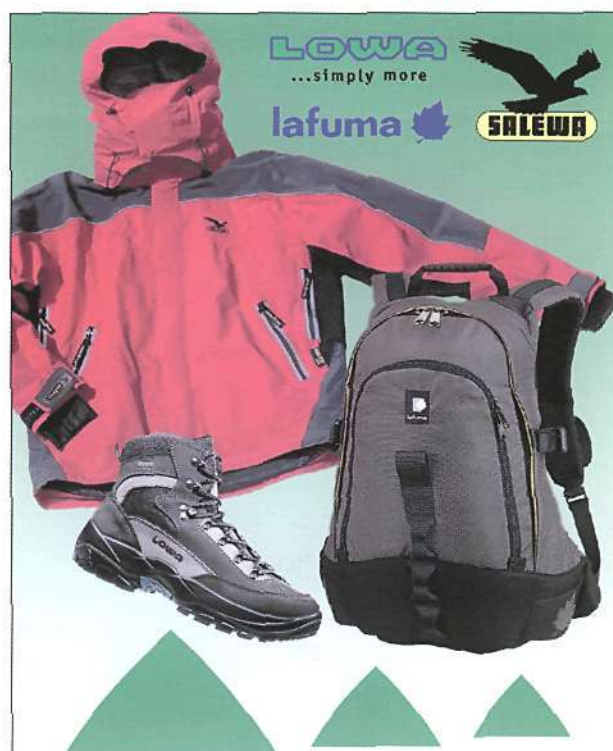
Meritev razdalje: geovid, enooki LRF 800

Predstavitve: diaprojektorji, multivizija

www.unitron.si

e-mail: unitron@unitron.si

UNITRON
Stegne 35, Ljubljana tel: 01/511 37 30

Pro Montana

TRGOVINE: LJUBLJANA (Galerija Kapitelj pri Zmajskem mostu),
KRANJ, BLEJ, DOMŽALE

tel.: (01) 28 00 590, www.promontana.si

Evropski dan opazovanja ptic (European birdwatch 2002), 5. in 6. oktober 2002

Damijan Denac

Prvi vikend v oktobru je rezerviran za Svetovni oz. Evropski dan opazovanja ptic. Svetovni je vsako drugo leto, vmes pa se odvijajo Evropski dnevi opazovanja ptic. Spoznanje, da je izobraževanje eden najpomembnejših načinov za doseganje naravovarstvenih ciljev, je že zelo staro in je bilo tudi povod za nastanek teh projektov. Mnogo več uničujočih

posegov v naravo je storjenih zaradi neznanja in neobveščenosti kot iz zlonamernosti. K izobraževanju o pomenu ohranjanja naravne dediščine pa neločljivo sodi tudi seznanjanje z njo. To dvojje pa je tudi glavni namen Evropskega dneva opazovanja ptic, ki se udejanja na več sto izletih, postavljenih stojnicah in predavanjih v tem vikendu.

Naloga ornitologov je v teh dveh dneh širši javnosti predstaviti ptice, njihova bivališča, pomen njihovega varovanja in načine, kako jih uresničiti.

DOPPS - slovenski BirdLife partner sodeluje pri projektu že od vsega začetka in bo sodeloval tudi letos z več kot 30 drugimi BirdLife partnerji po vsej Evropi.

Glavni koordinator letošnjega Evropskega dneva opazovanja ptic 2002 je organizacija MME, madžarski BirdLife partner, ki tokrat pripravlja nekaj presenečenj.

Vsaka organizacija mora za izvedbo projekta v svoji državi poskrbeti sama, v Sloveniji izvedbo omogoča Mobitel, program pa izvajajo izkušeni ornitologi, prostovoljci DOPPS-a, za kar se jim zahvaljujemo.

Organizirali smo 8 izletov in postavitev stojnic v Ljubljani, Mariboru in Celju.

Na vse prireditve, ki bodo potekale 5. in 6. oktobra, pristrčno vabimo vse, ki želite bolje spoznati ptice, njihovo življenje in ogroženost.

Vsi izleti se pričnejo ob 9. uri!

IZLETI

SOBOTA, 5. oktober 2002

- Sava, Tomačevski prod (vodi: Dare Fekonja). Zborna mesto je končna postaja avtobusa ljubljanskega mestnega prometa št.19, Tomačevo.
- Gajševsko jezero pri Ljutomeru (vodi: Željko Šalamun). Dobimo se pri mostu ob izlivu Ščavnice v jezero.
- Cerkniško jezero (vodi: Brane Koren). Dobimo se v Dolenjem jezeru na mestu bivšega gostišča Ciril.
- Glinokopi goriških opekarn (vodi: Jernej Figelj). Zborna mesto je pred cerkvijo v Renčah.

NEDELJA, 6. oktober 2002

- Ljubljansko barje (vodi: Eva Vukelič). Zborna mesto je na parkirišču pri gostilni Kirn v Podpeči.
- Vodni zadrževalnik Medvedce (vodi: Matjaž Kerček). Dobimo se pred železniško postajo na Pragerskem.
- Spodnja Sava pod Brežicami (vodi: Dušan Klenovšek). Zborna mesto bo pred gradom Brežice.
- Škocjanski zatok (vodi: Borut Mozetič). Zborna mesto bo pred bazo AMZS na Bertoški Bonifiki.

STOJNICE

5. oktober 2002 (sobota), Trg svobode v Mariboru. Stojnica bo postavljena med 9. in 15. uro. Ob 10., 12. in 14. uri bodo organizirane ornitološke ekskurzije v mariborski mestni park, zborna mesto bo pred stojnico.

5. oktober 2002 (sobota), Prešernov trg, Ljubljana. Stojnica bo postavljena med 9. in 15. uro.

5. oktober 2002 (sobota), Glavni trg, Celje. Stojnica bo postavljena med 9. in 15. uro.

Pogin ptic v lagunah Tovarne sladkorja Ormož

Jakob Smole

10. avgusta 2002 so se v časopisih pojavile novice o masovnem poginu ptic v lagunah odpadnih vod Tovarne sladkorja Ormož (TSO). V Večeru je bil naveden podatek Borisa Kolarja, ki je odvzel vzorce pri poginulih osebkih; v bazenih naj bi poginilo najmanj 900 ptic, po njegovem prepričanju pa naj bi bilo poginulih ptic več kot tisoč. Razen tega je v članku izražena bojazen, da lahko toksin bakterije *Clostridium botulinum*, imenovan botulin, škoduje tudi ljudem, saj je eden najmočnejših naravnih strupov. Za nastanek tega pojava je obdolžena Tovarna sladkorja Ormož, ker naj bi le-ta nastal zaradi nedelovanja čistilne naprave. Tako naj bi bile po poročanju časopisov lagune past, ki golta vodne ptice.

Najbolj zaskrbljujoča je trditev, da lahko botulin, ki je prisoten v lagunah, povzroči zastrupitev pri človeku. Res je, da je botulin izredno močan toksin. Vendar obstaja sedem različnih tipov tega toksina in tip C, ki je nevaren pticam, človeku ne škoduje. Po vseh dosedanjih ugotovitvah gre v lagunah za pojav botulizma, ki ga povzroča *Clostridium botulinum* tip C. Naslednja trditev, da naj bi zaradi zastrupitve poginilo najmanj 900 ptic, je prav tako iz trte izvita. V ponedeljek, 13. 8. 2002 so predstavniki DOPPS-a v lagunah prešteli poginule ptice. Skupna številka ne presega 130 osebkov. Eno od lagun smo pri tem še posebej natančno pregledali in pri tem nismo našli novih kadavrov, zato lahko zatrdimo, da je številka 900 izmišljena in presega dejansko stanje za pet do šestkrat. 130 poginulih ptic se lahko na prvi pogled zdi mnogo. Pri tem številu pa je treba upoštevati, da so lagune kraj, kjer se zadržujejo tisoče ptic. V avgustu, času jesenskega preleta, pa lagune obiščejo desetine tisočev ptičev. Pri takšnih številkah in veliki gostoti na sorazmerno majhni površini so poginule ptice bolj vidne, kar pa ne pomeni, da je odstotek umiranja večji kot drugod. Kako pa je s samim pojavom botulizma? Bakterija *Clostridium botulinum* se nahaja povsod v prsti v obliki spor, ki ne tvorijo toksina. V posebnih razmerah (višje temperature in pomanjkanje kisika) spore oživijo in bakterije se začno razmnoževati in proizvajati toksin. Takšne razmere nastanejo v vseh plitvih vodah z majhno vsebnostjo kisika npr. mlake. Botulizem bi se lahko v lagunah pojavil prej in

foto: Damijan Denac

Ormoške lagune so pomembna preletna postaja.

v mnogo hujši obliki, če bi TSO čistilno napravo zagnala - s tem bi iz bazenov izčrpala vodo, plitvine bi se ustvarile že julija, ko so bile temperature višje kot v avgustu in do izbruha botulizma bi prišlo prej in v hujši obliki kot sedaj. Po posvetu s predstavniki DOPPS-a in odgovornimi v tovarni je bila sprejeta odločitev, da se čistilna naprava ne zažene. Odločitev je bila sporočena ustreznim državnim institucijam že maja 2002.

Čistilna naprava TSO ni namenjena čiščenju strupenih odpadkov iz tovarne, ker teh snovi ni, ampak lovljenju in razgradnji organskih delcev, ki so nastali pri pranju sladkorne pese - po domače rečeno, namenjena je čiščenju vode prsti in delcev pese. Trditve v časopisih, da je do pogina prišlo zaradi nedelovanja čistilne naprave so večino ljudi navedle na to, da so ptice poginile zaradi strupenih odpadkov iz tovarne. Lagune so ena najpomembnejših ornitoloških lokalitet v Sloveniji. To so postale zaradi zglednega sodelovanja DOPPS-a in Tovarne sladkorja Ormož, ki se svojim delovanjem uvršča med naravovarstveno najbolj osveščena podjetja v Sloveniji. ■ ■ ■

TRENTARSKE LASTOVKE

V društvu smo ob mednarodnem letu gora za ptico leta izbrali mestno lastovko. Ta sicer pogosta vrsta vasi in mest se je prav skrivnostno ohranila tudi v naših Alpah, kjer še danes lahko opazujemo njihova prvobitna gnezdišča v skalnih stenah za razliko od nižinskih, ki so vezana na zgradbe. Prilagoditev je vrsti omogočila, da se je razširila tudi na območja, ki jih prej ni poseljevala. Majhen delež lastovk pa je vseeno ostal zvest svojim prvobitnim gnezdiščem. V Sloveniji je znanih okrog 10 tovrstnih gnezdišč, kar je redkost tudi v svetovnem merilu.

foto: Borut Mozetič

foto: Tomaž Mihelič

Z namenom, da javnosti prikažemo redkost in izjemnost naših gora, smo s TV Slovenija posneli oddajo o lastovkah, obsežna reportaža pa je bila objavljena tudi v delovi priloge Ona. Tudi nagradni fotografski natečaj z mednarodno udeležbo »Svoboden kot ptica«, ki ga že šesto leto zapored organiziramo skupaj z družbo Mobitel, je tesno povezan z mestno lastovko. Rezultati natečaja in podelitev nagrad bo potekala ob otvoritvi razstave izbranih in nagrajenih del, 11. novembra 2002 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Razstava bo odprta do 24. novembra 2002. Vabljeni T. M.

ORNITOFON

Ornitofon, kakor imenujemo društveni telefon, preko katerega javnosti posredujemo najrazličnejše informacije povezane z pticami in njihovim varstvom, postaja vse popularnejši. V poletnih mesecih je nanj poklicalo okrog 60 ljudi. Največ jih je spraševalo, kako naj pomagajo mladičem, ki so padli iz gnezda, ali pa najrazličnejše poškodovanim pticam. Veliko zanimanja so spodbudile vse številčnejše postavke, ki gnezdiijo v Ljubljani. Zelo zanimivo je bilo spremljati tudi povratne informacije, s katerimi tudi v društvu pridobivamo nove izkušnje. Lep tovrsten primer

je bil sivi muhar, ki si je za gnezdenje izbral okensko polico na stanovanjskem bloku, tik pred začetkom obnovitvenih del. Ker se del ni dalo prestaviti, v gnezdu pa so bili pravkar izvaljeni mladiči, je po našem nasvetu lastnik stanovanja gnezdo z mladiči premaknil na okno v zgornjem nadstropju, kjer so bila dela že opravljena. Prestavil je tudi lončnice iz okenske police, da je bila podobnost med okenskima policama čim večja. V društvo smo čez dva tedna dobili povratno informacijo, da so se vsi mladiči uspešno speljali in da je predstavitev gnezda uspela. N. P., T. M.

DELAVNICA V CELJU

foto: Leon Kebe

Aprila je potekala v Celju petdnevna delavnica, namenjena izboljševanju obveščanja javnosti o mednarodno pomembnih območjih za ptice. Delavnico so vodili strokovnjaki iz pisarne BirdLife International in priznan novinar BBC-ja Alex Kirby. Udeležili smo se je predstavniki organizacij, partneric zveze BirdLife iz večine evropskih držav. V društvu smo bližino delavnice izkoristili z večjim številom udeležencev.

Za vzorčni primer smo si izbrali Sečoveljske soline. Najprej smo jih obiskali, nato pa se tri dni urili v pisanju sporočil za javnost, dajanju televizijskih in radijskih intervjujev in organizaciji tiskovnih konferenc. Skratka, bilo je poučno in prijetno. T. M.

novice

IZREDNA SKUPŠČINA

V ponedeljek, 1. julija letos je v Biološkem središču potekala izredna skupščina DOPPS-a. Njen namen je bil sprejem Aneksa 1 k statutu društva, v katerem smo dejavnost razširili tudi na področje kmetijstva. Skupščina je potekala v prijetnem in sproščenem vzdušju, kar dokazuje, da člani pozdravljajo novost v društvu, s katero se uresničuje del vizije DOPPS 2005, in sicer: začeti z odkupi za varstvo ptic pomembnih zemljišč in izgraditi lasten ornitološki rezervat. Aneks k statutu je bil sprejet soglasno. N. P.

ZAPOSILITEV ANDREJA FIGLJA

V septembru 2002 smo v pisarni društva zaposlili novega sodelavca Andreja Figlja. Andrej, ki je član društva od leta 1995, je odličen poznavalec ptic. Na društvu je že bil zaposlen med leti 1998 in 2000. Poslej bo delal na delovnem mestu tehničnega sodelavca. V njegovi pristojnosti bodo med drugim tehnično urejanje Sveta ptic, Acrocephalus ter društvenih zbirank in monografij. Poleg tega bo urejal društveno spletno stran, vodil in organiziral bo bazo diapozitivov in organiziral društvene prireditve. Andreja poznamo kot predanega, natančnega in prijetnega sodelavca. Zato smo veseli, da je spet med nami in mu želimo veliko delovnih uspehov. T. J.

foto: Tomaž Mihelič

NAJ POPISOVALCI

Odziv popisovalcev za delo pri NOAG v letošnji sezoni je bil razveseljiv in ob tej priložnosti se pristočno zahvaljujemo vsem, ki ste sodelovali pri popisih. Nekateri so po opravljenem delu bistveno odstopali od ostalih, zato si zaslužijo naziv naj popisovalca 2002 in majico s simbolom NOAG - prosnikom. Trije letošnji naj popisovalci so: Franc Bračko, Jernej Figelj in Željko Šalamun. Vsi so popolnoma (na vseh treh ravneh popisov) obdelali vsaj dva celotna 10 kilometrska UTM kvadrata, kar pomeni, da so morali samo za popis številčnosti, ki so ga opravljali, prehoditi več kot 120 km v zgodnjih jutranjih urah. Vzorno so se posvetili tudi redkim in težavnim vrstam ter popisu razširjenosti. Jernej, ki je letos popisal največ tetrad, je samo za ta del popisov prehodil več kot 160 km terena. Čestitamo! T. M.

POPIS MALEGA DEŽEVNIKA IN MALEGA MARTINCA NA PRODIŠČIH PRI NAKLEM

V aprilu in maju smo opravili popis malega deževnika *Charadrius dubius* in malega martinca *Actitis hypoleucos* na prodiščih spodnjega toka Tržiške Bistrice in Save pri Naklem. Območje, v katerem se je ohranilo okrog 10 ha neporaslih prodišč, se je potrdilo kot eno izmed najboljših naravnih gnezdišč za ti dve vrsti v Sloveniji. Znotraj območja gnezditja tudi vodomec *Alcedo atthis* in povodni kos *Cinclus cinclus*, zadrževale pa so se tudi druge zanimive vrste, kot je npr. črna štokrlja *Ciconia nigra*. Popise sta po kartirni metodi s trinajstimi obiski terena opravila Urša Koce in Tomaž Mihelič. Izdelano je bilo poročilo z namenom presoje vpliva načrtovanega odvzema proda na gnezditve ptic na prodiščih. T. M.

ZAKLJUČENA LETOŠNJA SEZONA POPISOV ZA NOAGS

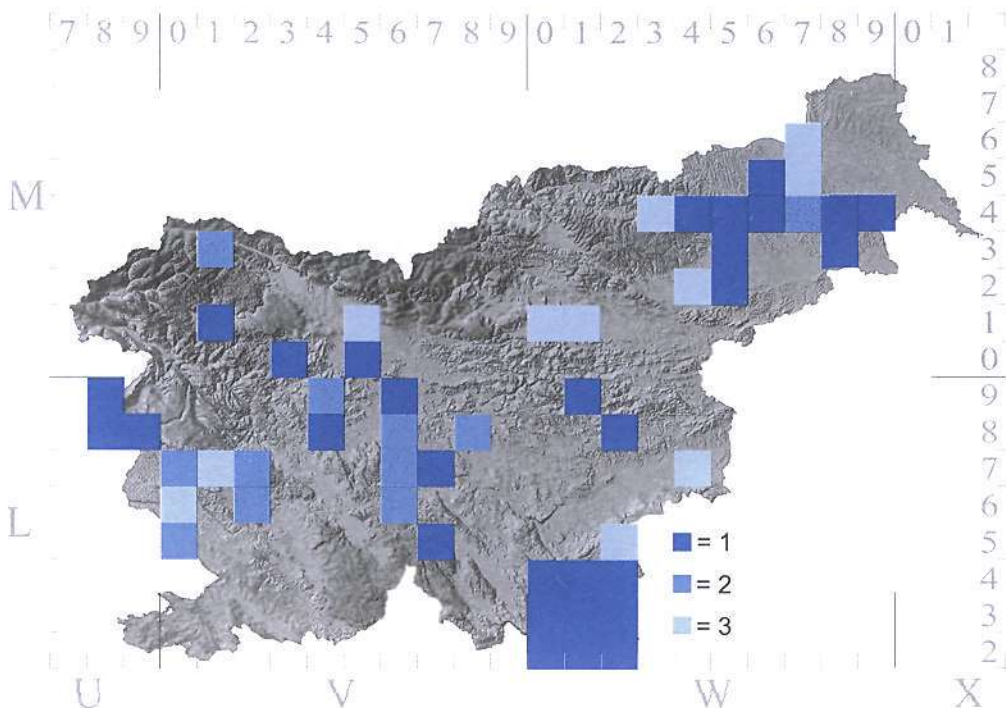
Sezona letošnjih popisov je končana. Zbranih je že večino terenskih obrazcev, iz katerih se vidi, kako uspešni smo bili.

V letošnji sezoni smo s popisom številčnosti zajeli 273 tetrad, od katerih jih je bilo 231 popisanih z obema popisoma (št.1), ostale pa smo popisali samo enkrat (št.2). Popisi številčnosti so se izvajali v 41 kvadratih. Ob 29 nosilcih popisov je pri terenskem delu sodelovalo 19 pripravnikov.

Popis razširjenosti na nivoju UTM kvadratov in popis redkih in težavnih vrst sta tekla

sočasno s popisom številčnosti (št.1-3), obenem pa so se vanj vključili tudi dodatni popisovalci. Tako smo razširjenost vrst letos popisovali v skupaj 48 kvadratih in zbrali več kot 2500 zapisov redkih vrst. Ob tem še povabilo tistim redkim popisovalcem, ki še niso vrnili svojih obrazcev, da to storijo čim prej in dopolnijo bogato zbirko že zbranih. Podatki bodo v jeseni obdelani, tako da bomo naslednjo gnezdilno sezono lahko začeli s popolno informacijo o preteklem delu.

T. M.

MONITORING NA OBMOČJIH IBA

Zaključeni so popisi za monitoring kvalifikacijskih vrst na mednarodno pomembnih območjih za ptice. Vrsta, kateri smo se najbolj posvetili, je bil koscec *Crex crex*. Zaradi njegovega popisa si je 103 prebedete noči razdelilo 54 popisovalcev, ki so skupaj našli 329 pojočih samcev. Zanimivi so bili tudi popisi kotorn *Alectoris graeca*, pri katerih se je pokazalo, kako zelo je ta vrsta povezana s pašo živine, obenem pa se je izkazalo, da se v njenih nižinskih nahajališčih še vedno vršijo izpusti kotorn iz umetne vzreje, brez kakršnekoli kontrole. Poleg omenjenih vrst smo se posvetili še 5 vrstam.

Skupaj se je popisa udeležilo 71 članov društva, koordiniral pa jih je Vojko Havliček. T. M.

foto: Peter Buchner

SKUPINSKI POPIS BELE KRAJINE

Na popisu Bele krajine se je letos zvrstilo 31 članov društva, kar je omogočilo popis celotne Bele krajine v enem letu. Odziv udeležencev je bil razveseljiv, saj je bilo poleg popisovanja še dovolj časa za družabnost, s popisom pa je večina od nas tudi dodobra spoznala sicer zelo oddaljeno območje Slovenije. Popis številčnosti smo izvedli v 57 tetradah,

kvalitativno pa smo obdelali 9 UTM kvadratov in zbrali več kot 1000 zapisov redkih vrst. Glede na dobro izkušnjo iz Bele krajine bomo tudi v naslednjih letih popisov za atlas organizirali tovrstne popise. V naslednji gnezdilni sezoni se bomo odpravili na Kras, medtem pa seveda obdelali in objavili podatke iz letošnjega popisa. T. M.

OAZA NA PRAGU KOPRA

Tudi letos so v Škočjanskem zatoku uspešno gnezdile številne brškinke in svilnice pa tudi redke vrste, kot sta čaplja in beločeli deževnik, so v rezervatu našle ustrezno gnezdišče. Poleg njih so naši popisovalci zabeležili gnezditve številnih običajnih vrst, kot sta na primer rakar in srpična trstnica.

Svetniki Mestne občine Koper so z veliko večino izglasovali soglasje k ureditvenemu načrtu. Priprava le-tega se bliža zaključni fazi - sprejemu na Vladi RS. S tem bo pot k ureditvi rezervata dokončno odprta.

V okviru projekta, financiranega iz programa LIFE III Narava, smo izdali drugo številko biltena, dopolnili spletno stran in začeli s pripravo načrta upravljanja rezervata. Prvič so nas obiskali predstavniki Evropske komisije in pregledali dosedanje izvajanje projekta. Pripravili smo tudi poročilo o napredku za prvo leto.

Nadzornik je na rednih terenskih obhodih posebno pozornost posvetil spremljanju stanja na dotoku levega razbremenilnika Rižane v laguno, predvsem v zaledju rezervata, upravljanju zapornic na Ari, stanju na obstoječih izpustih meteornih vod in odlaganju odpadkov v rezervatu in njegovi neposredni bližini. O vseh kršitvah sproti obveščamo pristojne inšpekcijske službe, ki na podlagi pooblastil ustrezno ukrepajo. V sodelovanju z njimi prispevamo k zmanjšanju onesnaženja v okolici zatoka. Zaposleni v rezervatu smo ob pomoči prostovoljcev DOPPS-a pokosili poti v rezervatu in odstranili moteče nanose na vodnih dotokih. K zadostnemu dotoku sladke

foto: Borut Mozetič

vode v laguno je poleg obnovitve zapornic na Ari pripomogla tudi odstranitev črnih zajezev, ki jih je po naročilu Agrarije izvedel Hidro Koper, pa tudi nadpovprečna količina padavin. Agrariji Koper se obenem zahvalujemo za pomoč pri odstranitvi kosovnih odpadkov iz jezu na Ari.

Rezervat smo predstavili tudi različnim šolskim in študijskim skupinam: osnovnošolcem na naravoslovnih dnevih, podiplomskim študentom Varstva naravne dediščine z Biotehniške fakultete, udeležencem mladinskega ornitološkega raziskovalnega tabora Dornberk 2002 in več gostom iz tujine. Članom Društva za varovanje okolja Pangea iz Kopra se želimo ob tej priložnosti zahvaliti, da so rezervat in delo DOPPS-a predstavili na koprski prireditvi Oživila ulica. N. Š.

DOPPS IN VKLJUČEVANJE SLOVENIJE V EU

foto: Peter Buchner

DOPPS deluje na področju pridruževanja Slovenije v Evropsko unijo. Projekt imenovan Accession smo pripravili skupaj z angleškim RSPB-jem. Slovenija bo kot članica unije svojo zakonodajo morala dopolniti z evropskimi zakoni. DOPPS sodeluje pri vključevanju ptičje in habitatne direktive (predvsem njenega 6. člena) v slovensko zakonodajo. V ta namen smo

obe direktivi dobro preučili, da ob morebitnih nepravilnih razlagah evropskih predpisov lahko podamo strokovno mnenje. Na društvu si bomo prizadevali, da se v slovensko zakonodajo ti dve direktivi čim hitreje prenese, saj sta močni orodji za varovanje ptic in njihovih habitatov. Evropska unija od svojih članic zahteva dosledno izvajanje zakonov, ob njihovem neizvajanju lahko sproži tudi sodni postopek proti državi. Tako bo tudi Slovenija s prvim dnevom pridružitve morala izpolnjevati zahteve napisane v obeh direktivah.

V društvu spremljamo tudi spreminjanje obstoječe slovenske zakonodaje, saj se določeni predpisi Direktiv unije vključujejo v že obstoječe slovenske zakone, npr. zakon o lovu.

Za območja, ki so posebej pomembna za določeno ptičjo vrsto, bodo opredeljena posebna varstvena območja (SPA - Special protected area) na podlagi že določenih IBA-jev (Important bird areas). SPA-ji bodo vključeni v mrežo Natura 2000, katere cilj je ohraniti območja pomembna za različne rastlinske in živalske vrste nespremenjena.

Slovenija je bogata dežela, saj je narava pri nas še relativno dobro ohranjena. Tega se moramo zavedati in sprejeti določene ukrepe, ki bodo naše okolje varovali pred intenzivnim kmetijstvom in uničujočo industrijo. M. N.

novice

PRVI TUJI PROSTOVOLJEC

V začetku septembra je s prostovoljnim delom na društvu pričel ameriški okoljski strokovnjak Paul G. Beaulieu. V času svojega enoletnega bivanja v Sloveniji se je odločil pomagati nevladnim organizacijam, ki delujejo na okoljevarstvenem področju. Prve stike smo navezali s posredovanjem ljubljanske pisarne Regionalnega centra za okolje. Pri varstvu ptic in njihovih habitatov nam bo v veliko pomoč s svojim znanjem in dolgoletnimi izkušnjami na področjih upravljanja in renaturacij mokrišč in voda, monitoringa kakovosti in onesnaženosti vode, bioinženiringa in varstva naravovarstveno pomembnih območij. Paul bo največ časa posvetil delu v naravnem rezervatu Škočjanski zatok in načrtovanju ureditve Ormoških lagun. Z zaposlenimi bo sodeloval tudi pri pripravi raznih mednarodnih projektov. Prepričani smo, da bo naše enoletno sodelovanje koristno in prijetno za vse, saj se je dela v DOPPS-u in spoznavanja slovenskih ptic Paul lotil z velikim navdušenjem. N. Š.

ČEZ SLOVENIJO PONOVO POŠILJKA MRTVIH PTIC

V sredo, 11. septembra, so delavci carine na mejnem prehodu Obrežje v avtomobilu z italijansko registracijo odkrili okrog 2000 postreljenih ptic. Ugotovljene vrste so bile: kosci *Crex crex*, prepelica *Coturnix coturnix*, drevesna cipa *Anthus trivialis*, velika sinica *Parus major*, plavček *Parus caeruleus*, rjavi srakoper *Lanius collurio*, kupčar *Oenanthe oenanthe* in vrbji kovaček *Phylloscopus collybita*. Ptice so bile po izjavi kršiteljev ustreljene v okolici Osijeka. V društvu smo poskrbeli za hitro determinacijo ptic, o dogodku pa smo obvesetili naše tudi italijanske partnerje v Evropskem združenju za boj proti kriminalu nad pticami (EABC). T.M.

PREDAVANJE NA ZLET-U 2002

V začetku avgusta je pri Tolminu potekal 12. ZLET tabornikov Slovenije. Tega največjega srečanja za mlade v letošnjem letu smo se udeležili tudi člani DOPPS-a, in sicer s kratkim predavanjem in predstavitvijo dejavnosti. Društvena dejavnost je vsekakor zanimiva za tabornike, sodelovanje na zlet-u pa bo kot kaže zbudilo sodelovanje med našim društvom in taborniki po Sloveniji. T. M.

ČETRTOVI VEČERI

Ponovno smo oživili četrtkova družabna srečanja v bivši DOPPS-ovi pisarni na Žibertovi 1. Tako bo vsak četrtek, ko v Ljubljani ni društvenega predavanja, Žibertova odprta po 19. uri. Vsi, ki bi s kolegi radi rekli kako ptičarsko ali neptičarsko, ste vabljeni. Če beseda ne bo sama stekla, vam bo stal ob strani hladilnik, napolnjen z različnimi pijačami. T.M.

NOV SEDEŽ DRUŠTVA

Preko 20 let je društvo s svojim sedežem gostovalo na zasebnem naslovu. Legendarna Langusova 10 je bila ob ustanovitvi društva domači naslov prvega tajnika društva Božidarja Magajne, kasneje pa dolgoletnega blagajnika Daretu Šereta. V februarju 2002 smo registrirali nov sedež društva, ki je na Prvomajski 9 v Ljubljani. Tu so osrednji prostori društva, naslov za pošto pa ostaja p.p. 2722, 1001 Ljubljana. Božidarju in Daretu se iskreno zahvaljujemo za velikodušno pomoč in se jima opravičujemo za vse sitnosti, ki sta jih v desetletjih imela s posredovanjem pošte. T. J.

V Novicah so pisali:
Vojko Havliček, Tomaž Jančar,
Tomaž Mihelič, Mateja Nose,
Nevenka Pfajfar in Nataša Šalaja.
Novice ureja Tomaž Mihelič.

SLOVENSKI KMETIJSKO OKOLJSKI PROGRAM

foto: Leon Kebe

Slovenski kmetijski okoljski program (SKOP) podpira kmetijstvo v njegovi okoljski funkciji in predstavlja akcijski program ob izvedbi programa reforme slovenskega kmetijstva ter ga prilagaja zahtevam varovanja okolja v EU. Travniki, sadovnjaki, kulturna krajina, predvsem kmetijska so dom mnogim pticam. Prenekaterne vrste so na kmetijske površine močno navezane in bi ob spremembi le teh izgubile svoj življenjski prostor. Ob spreminjanju kmetijskih površin ne mislimo zgolj intenzifikacijo pridelave s pomočjo povečanega gnojenja in dodajanja različnih

fitofarmaceutskih pripravkov proti številnim škodljivcem. Tudi opuščanje kmetovanja in s tem zaraščanje ter spreminjanje kmetijske krajine v gozdove se izgublja prostor za ptice vezane na kmetijsko krajino. Zato se je DOPPS v snovanje in sprejemanje Slovenskega kmetijsko-okoljskega programa aktivno vključeval in dosegel, da so v ta program zapisani nekateri ukrepi, ki bodo pomagali pri ohranjanju ptičjih populacij. Tak ukrep je ohranjanje habitatov ogroženih vrst ptic. Ukrep bo pripomogel k ohranjanju značilne krajine in habitatov za mnoge rastline ter ptičje in druge živalske vrste, vezan pa je na zavarovana območja, se pravi na IBA-je. Na ptice pozitivno posredno vplivajo tudi drugi ukrepi, kot so na primer odpravljanje zaraščanja, ohranjanje ekstenzivnega travinja, travniških sadovnjakov ter ohranjanje obdelane in poseljene krajine na zavarovanih območjih. S pomočjo teh ukrepov se ohranjanje nekateri tipični habitat, na katere so vezane določene skupine ptic.

DOPPS se je tudi vključil v Koalicijo nevladnih organizacij za SKOP. V soboto 7. septembra je v Ljubljani potekal tudi prvi Biopraznik, na katerem smo se predstavili s svojo stojnico. M.N.

VRBOVSKI TALI NA LJUBLJANSKEM BARJU

V Vrbovski talih, na "naših parcelah", kakor jih že kar poimenujemo, spet nismo mirovali. Spomladi smo preizkušali različne načine odstranjevanja zaraščeni travnika z grmičevjem. Nekajletnemu grmovju smo bili kos le z motornimi žagami. Pa še to le delno. Štori so namreč prehitro skrhal in uničili rezilo motorke. Iz štorov čez nekaj časa bujno izrastejo celi šopi novih poganjkov. Enoletnih in dvoletnih poganjkov smo se lotili z nahrbtno krožno žago. Delo je precej naporno in počasno. Steblo smo odrezali čim bolj pri korenini in tako zmanjšali šop novih poganjkov. V obeh primerih na ta način nismo preprečili zaraščanja, saj iz korenin vedno poženejo novi poganjki. Lotili smo se tudi odstranjevanja grmičevja z izkopavanjem korenin. Delo je mukotrpno in fizično zelo naporno. Kljub veliki zagnanosti udeležencev (Ivan, Žiga, Jože, Boštjan, Vojko...) je počasi ugašala delovna vnema. Izkazalo pa se je, da le na tak način obnovimo travnik. Enak učinek je sicer možno doseči s strojem mulčarjem, česar pa zaradi velikih stroškov nismo preizkusili. Tako smo pridobili skoraj 2 ha travnika, ki pa ga je potrebno vzdrževati, sicer se lahko ponovno zaraste. S kmetom Francem iz Matene smo se dogovorili, da travnik po zaključeni gnezditvi pokosi. Tako smo bili že zelo blizu etapnega cilja; DOPPS bo končno imel "svoj" travnik namenjen travniškim pticam. No, pa ni šlo čisto po načrtu. Traktor je pri košnji poskakoval po grbinah in jamah. Franc ga je komaj še obvladoval. Malce prevelika grbina je bila razlog, da kosilnica ni zdržala. Nekaj je počilo

foto: Ivan Kogovšek

in traktor je obstal. Naslednji dan smo postali bolj previdni. Odločili smo se, da pokosimo le tiste dele, kjer ni bilo večje nevarnosti, da pride do ponovne poškodbe. Da se bomo temu v bodoče izognili, bomo v jeseni travnik v celoti pobrali in ga tako pripravili za nemoteno košnjo. Kosili smo po sistemu paralelnih pasov. Tako smo omogočili pticam pravočasen in neoviran beg pred kosilnico. Košnja na ta način ni za traktorista predstavljala nikakršne težave. Način košnje iz sredine travnika, ki je tudi primeren za ptice, pa bomo preizkusili pri naslednji košnji.

Z vsem tem smo pridobili nekaj novih izkušenj in spoznanj in praktično potrdili nekatera že do zdaj znana vedenja o ravnanju s travniki na barju. V. H.

Izčrpavanje slovenskih gozdov kot kazalec vzorcev slovenske mitologije

Jaka Šubic

Dobro polovico Slovenije krasijo gozdovi, kar nas uvršča na tretje mesto med evropskimi deželami. Z zgodnjo odpovedjo golosečnji na prelomu 19. v 20. stoletje pa so naši gozdovi zadržali tudi dokaj dobro naravno ohranjenost. Novi gozdnogospodarski načrti, ki jih pripravlja Zavod za gozdove Slovenije v sodelovanju z Zavodom za varstvo narave, pa kažejo, da se z našimi gozdovi ne bomo več dolgo ponašali. Z vidika varstva ptic so pomembna predvsem območja najboljše ohranjenih gozdov. Usmeritve za njihovo varovanje so grobo kršene.

Temeljna napaka je odločitev, zapisana v načrtih za gospodarjenje z gozdovi, po kateri bomo v redkih še ohranjenih gozdovih pomladili kar 20-50 odstotkov najbolj ohranjenih gozdov. Slovenci bomo zvesto ponovili zgodbe - vzorce, ki jih lahko opazimo v slovenskih starih pesnitvah. Vse bolj bomo izgubljali svoj pravi dom; starim gozdovom bomo vse bolj dajali negativen predznak; zatrli bomo vloge, ki jih bi gozd v prostoru lahko opravljal; s takšnim početjem gozdu prav gotovo ne bomo izkazali ljubezni.

Zmanjševanje deleža starih gozdov - Lepa Vida izgubi dom

V slovenski ljudski pesnitvi lepa Vida pobegne od doma v upanju za lepšim življenjem. Odrezana od pravega doma v tujini živi nesrečno življenje.

Temeljni kamen domovanja Slovencev je gozd. Gozd in morje sta tudi temeljna sistema, ki na Zemlji vzdržujeta življenje. Po zadnji ledeni dobi, to je pred pribl. 7.000 leti, se je v današnjem slovenskem prostoru začel oblikovati gozd. Razvil je življenjski organizem s prevladujočimi orjaškimi drevesi, kakršna lahko danes občudujemo le še v peščici pragozdnih drobcev. Gozd je, odvisno od rastišča, stremel k mešani sestavi bukve, jelke, hrasta, smreke in ostalih manjšinskih vrst.

Danes se gozdov vse manj zavedamo. Kot temeljni problem slovenskih gozdov gozdarska stroka navaja zaraščanje kmetijskih površin z gozdom (Analiza 2001). Poleg tega je v novih načrtih za gospodarjenje z najbolje ohranjenimi gozdovi Kočevske, Kamniško-Savinskih alp, Bohorja in Gorjancev zapisano, da je potrebno zmanjšati delež starih gozdov kar za 20-50 odstotkov, v najboljše ohranjenih

gozdovih Kočevske pa jelko nadomestiti s smreko. Tako smo krenili na pot uničevanja edinih še pravih gozdov. Očitno ne vemo več, kaj je naš dom.

Delitev na dobro in zlo - Pegam in Lambergar

Slovenska ljudska pesnitev povzdiguje Lambergarja, ki uteleša dobro, nad Pegamom, ki uteleša slabo. Ko Lambergar obglavi Pegama, dobi v oblast tri gradove. Tudi življenjske strukture gozda smo razdelili na dobro in slabo. Drevo je dobro, dokler ne začne les izgubljati tržne vrednosti, slabo, ko začne to vrednost izgubljati. Vendar pa je gozd celoviti organizem, ki za preživetje potrebuje tri osnovne faze življenja. To so faza rojstva, ustvarjanja in preobrazbe.

Faza rojstva pri človeku predstavlja mladostno fazo, ko se otrok prilagaja na življenje, v dnevnem človekovem ritmu je to jutranje prebujanje iz spanca. Pri naravnem gozdu je to faza rasti mladega drevesa v družbi starih razgrajajočih se dreves, ki mu nudijo zavetje, hrano in vodo. V naših gozdovih smo priča ogromnim površinam mladja, ki so bolj podobna socialistični internatni vzgoji otrok kot pa zdravemu družinskemu jedru.

Faza ustvarjanja pri človeku predstavlja kreativno sodelovanje v družbi v času, ki ga v življenu oz. dnevu prebijemo v službi. Naraven gozd v tej fazi začne najbolj pridobivati na biomasi, s tem pa krepi življenjsko moč gozda. Naši gozdovi to fazo zaključijo mnogo prezgodaj, ponavadi prej kot pri starosti 100 let. Jelka, na primer, doživi v pragozdu 300 in več let, torej jo v naših gozdovih odstranimo, ko je komaj na tretjini življenjske poti. To je podobno, kot če bi iz družbe odstranili vse ljudi starejše od 25 let, se pravi ljudi, ki bi morali biti v družbi najbolj

ustvarjalni. Takšna družba nima perspektive. In če se vrnemo h gozdu. Jelka šele po stotem letu najbolje zadržuje vodo, prispeva k rodovitnosti tal, mi pa jo odstranimo iz gozda, ker so njeni prirastki lesa takrat že majhni. Načrti za gospodarjenje z gozdovi predvidevajo v najbolje ohranjenih gozdovih Slovenije zmanjšanje te faze življenja za kar 20-50 odstotkov. Temu primerno se bo povečala faza rojstva.

Faza preobrazbe pri človeku predstavlja starostno fazo modrosti, ki je osnova za življenje prihodnje generacije, v dnevnem ritmu pa je to spanec, ki je regeneratorski življenjske moči človeka kot tudi povezava z notranjim bistvom bivanja vsakega posameznika. V naravnem gozdu ta faza predstavlja star razgrajajoč se gozd, ki z razgradnjo krmi tla, s svojo trhlino pa kot goba zadržuje vodo, prepotrebni sestavini za preživetje gozda kot celote. Naši gozdovi te faze nimajo.

Pomen tretje faze življenja gozda se kaže pri stanju jelke v slovenskih gozdovih. Jelka je vrsta temačnih, vlažnih grap. Svoj življenjski prostor si je skozi 7000 let uspela izboriti na rešetu podobnem krasu Kočevskih, Snežniških gozdov in Trnovskega gozda. Vlogo si je ohranjala s strnjeno

foto: Jaka Šubic

Izsekani gozd v mladi življenjski fazi. Njegove sposobnosti zadrževanja vode, obnavljanja prsti in proizvodnje kvalitetnega lesa so okrnjene zaradi odsotnosti lesa - tako rastočega kot tudi razgrajajočega.

gozda in obilom razgrajajoče se lesne mase. Vsako padlo drevo vsebuje nekaj ton vode! Po nekaj sto let trajajočem stalnem iznašanju lesa v gozdu ni ostalo praktično nič razgrajajoče se biomase. Gozd reagira tako, da želi hitro ustvariti plašč razgrajajočega se drevja. V letošnjem valu sušenja jelke v kočevskih gozdovih se je začelo sušiti okoli 50.000 m³ jelke. Žal smo ta les odpeljali iz gozda in še poslabšali razmere za preživetje jelke, katere delež je v zadnjih desetih letih padel za četrtno.

Naši gozdovi bodo dolgoročno uspeli preživeti šele tedaj, ko bomo uspeli razumeti, da je faza življenja gozda, v kateri prevladuje razgrajajoče se drevje, nujen sestavni del gozda, ne pa nekaj slabega, kar nima mesta v gozdu.

Speča življenjska moč gozdov - Kralj Matjaž

Za časa življenja kralja Matjaža naj bi bila na našem ozemlju zlata doba. Kralj sedaj spi. Ko se bo prebudil, bo v deželi zopet zlata doba.

V naši zavesti spi zavedanje o pomenu gozda v našem prostoru. Gozd nam že sedaj omogoča preživetje, hkrati pa predstavlja potencial za izboljšanje kvalitete življenja. Nepogrešljiva je njegova vloga pri vzdrževanju vodnega režima, ohranjanju rodovitnosti prsti, blažitvi temperaturnih ekstremov.

Najhujše suše se v slovenskem prostoru odvijajo v predelih z najmanj gozda, to je v Prekmurju, Goričkem, Slovenskem primorju. Dež se takoj zbere v struge in odteče iz pokrajine. Slovenija je na tretjem mestu v Evropi po količini obnovljivih zalog vode. Sedaj načrtano gospodarjenje z gozdom kaže, da bomo te količine močno zmanjšali.

Gozd ohranja rodovitnost prsti predvsem z razgrajajočo se biomaso, ki ostaja v gozdu. Zaradi pomanjkanja te biomase je v evropskih gozdovih ogroženih kar 25 odstotkov saprofitnih gliv in 60 odstotkov saprofitnih žuželk, ki omogočajo življenje prsti.

V vročih poletnih mesecih je prav blagodejen sprehod po hladu gozda.

Očitno se moči gozda še ne zavedamo, saj smo kot problem razvoja gozda zapisali zaraščanje kmetijskih površin z gozdom; v samih gozdovih puščamo zanemarljiv delež razgrajajoče se biomase.

Prepovedana ljubezen - Desetnica

Desetnica je kot deseti otrok, ki je morala oditi od doma kljub ljubezni, ki so jo starši gojili do nje. Predstavlja prepovedano ljubezen.

Ljubezen do gozda je zamenjal strah do njega. Je temačen, poln klopov in nevarnih medvedov. Vendar pa predstavlja tudi prostor navdiha, počitka, miru. Podobno kot roža v cvetličnem lončku potrebuje poleg svetlobe, vode, prsti tudi človekovo pozornost. Gozd potrebuje in si tudi zasluži človekovo pozornost, ljubezen.

Zaključek

Očitno smo pozabili na svetle trenutke po osamosvojitvi Slovenije, ko smo se s Programom razvoja gozdov opredelili, da bomo naše gozdove približevali naravnim. Takšno zahtevo je postavilo tudi uradno naravovarstvo. Zavedali smo se, da želimo iz gozdov trajno pridobivati les, vodo in zrak; ohraniti želimo ves avtohtoni življ. Sedaj kršimo zakonsko sprejeto odločitev. Evropa je spoznala kvalitete, ki jih Slovenija predstavlja v prostoru. Skozi habitatne direktive je predlagala usmeritve za ohranjanje gozdov. Z zastavljenimi načrti za gospodarjenje z gozdom jih grobo kršimo. Želimo zapraviti tisto najvrednejše kar imamo? Odgovornost za takšna ravnanja sta prevzela javna zavoda: **Zavod za varstvo narave in Zavod za gozdove.**

Vsak posameznik lahko spremeni prihodnost slovenskih gozdov na boljše tako, da pri sebi skuša spremeniti vzorce

izgube doma, delitve na dobro in slabo, speče življenjske moči in prepovedane ljubezni.

Literatura:

- Božič, L. in L. Kebe (2001): Opredelitev lokalitet, bistvenih za ohranjanje ugodnega ohranitvenega statusa ptičev iz dodatka 1 ptičje direktive in opredelitev predlogov SPA, DOPPS; Ljubljana.
- Diaci, J. (2000): Vključevanje koncepta biotske pestrosti v prakso gojenja gozdov. Zbornik gozdarstva in lesarstva 63: 255-278.
- Globevnik, L. (2002): Voda kot strateško bogastvo? Delo, 26.8.2002.
- Kunaver, D. (1999): Slovenske ljudske pripovedi. Samozaložba, Ljubljana.
- Merhar, B. (1994): Desetnica: slovenske ljudske pesmi. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Mlinšek, D. (1989): Pragozd v naši krajini. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, Ljubljana.
- Osnutki gozdnogospodarskih načrtov za gozdnogospodarska območja Kočevje, Ljubljana, Kranj in Brežice; Zavod za gozdove, 2002.
- Ur.l.RS št.14/1996: Program razvoja gozdov
- Ur.l.RS, št.56/99: Zakon o ohranjanju narave
- Ur.l.RS št.92/2000: Pravilnik o varstvu gozdov

foto: Jaka Šubic

Gozd v svoji polni življenjski moči. Najbolje zadržuje vodo, obnavlja prst, proizvaja furnirsko hlodovino, nudi zatočišče življenju prakrajine. Gonilo življenja je razgrajajoče se drevje.

Kakšno naj bo zimsko hranjenje ptic

Marijan Govedič

Verjetno se ne bom zmotil, če bom napisal, da je večina bralcev že kdaj poskušala hraniti prostoživeče ptice. Številni pa jih tudi aktivno krmito, a niste prepričani, če morda pri tem naredite kakšno napako. Prispevek je namenjen vsem tistim, ki krmito ptice in želite svoje znanje pri tem izpopolniti. Na kaj vse moramo biti torej pozorni pri krmljenju ptic pozimi?

Krmilnice

Osnova krmilnice naj bo plošča velikosti najmanj 25 x 25 cm z robom 3-5 cm, da veter ne bo odnašal hrane ali da pri brskanju ne bo padala na tla. Nad ploščo naj bo streha, ki varuje hrano pred dežjem in snegom. Streha naj sega čez rob plošče. Višji je rob plošče, bolj naj bo streha dvignjena, da bodo imele ptice dober pogled v krmilnico in iz nje. Vsi drugi umetniški dodatki na krmilnici ptic ne bodo pritegnili, večina pa jih tudi ne bo odbijala. Po izkušnjah Britancev se ptice izogibajo rumenim in črnim, privlačijo pa jih srebrne, rjave ter modre barve. Če želite izdelati veliko krmilnico, vam priporočam, da se raje odločite za dve manjši, saj se bodo ptice lažje razporedile in ne bo prihajalo do nepotrebnih trenj med njimi.

Ko smo izdelali krmilnico, se pojavi eno izmed ključnih vprašanj. Kam namestiti krmilnico? Večina ljudi, ki postavijo krmilnico, si želi ptice pri hranjenju tudi opazovati, nekateri jih želijo tudi fotografirati. Namestite krmilnico tako, da jo boste čim bolje videli. Ker ptice na krmilnici lahko opazujete ure in ure, poskrbite, da jo namestite tako, da jo boste videli iz sedečega ali celo ležečega položaja. Iz sedečega položaja bo tudi fotografiranje enostavnejše. Krmilnico lahko obesite, postavite na steber ali okensko polico. Krmilnica naj bo vsaj 150 cm od tal. Lahko je tudi višje, vendar pri postavitvi mislite na to, kako boste dodajali hrano in jo čistili. Krmilnica naj bo dovolj blizu kakšnega drevesa, kjer se ptice najprej ustavijo in razgledajo po okolici in šele nato priletijo do krmilnice. Veliko število ptic na enem mestu lahko pomeni večjo verjetnost okužb in s tem povezan pogin. Zato poskrbite za redno čiščenjem krmilnice.

Različnost hrane - različnost ptic

Od vrste hrane in od postavitve krmilnice je odvisno, katere

ptice bodo obiskovale vašo krmilnico. Najpogostejša hrana, s katero krmito ptice pozimi, so semena. V trgovinah se dobijo različne semenske mešanice za ptice, lahko pa jih krmito tudi s pšenico, ječmenom, ovsom, koruzo, prosom, ajdo ali njihovimi kosmiči. Uporabite lahko kakršna koli semena, ki jih uživamo tudi ljudje. Tudi suhe krušne drobtine so dobre, nikakor pa ne sveži ali celo plesnivi kruh. Tudi suho sadje je primerno. Najboljša hrana je tista z veliko maščobe, saj le te vsebujejo veliko energije. Takšna so semena lanu, sončnic, buč, orehov, lešnikov in arašidov. Pri kupovanju semen morate paziti, da niso slana. Prav tako lahko nastavljate pticam jabolka, goveji loj ali pripravke iz njega. Najpogostejše so lojne pogače. Zanje je osnova goveji loj, v katerega lahko vmešamo kakršna koli semena. Prednost teh pogač je v tem, da jih lahko obesimo ali pritrdimo na veje, drogove ali druga izpostavljena mesta. Za loj so primerne tudi redko pletene vreče, ki jih lahko obesimo. Najlonske vreče za krompir niso primerne, ker se vanje ptice pogosto zapletejo.

Pozimi, ko je malo hrane, ptice niso zelo izbirčne. Številne žužkojede vrste se prično prehranjevati s semeni. Z govejim lojem ali njegovimi pripravki boste pritegnili sinice ali celo detle. Ščinkavci, pinože, čizek in menišek imajo najraje lešnike, mešanice semen golobi, siva pevka, velika sinica, zelenci in kalin, lišček in kos pa sončnična semena. Če imate možnost, raztresite nekaj hrane tudi po tleh na več kupčkov ali pa postavite krmilnico na tla vendar brez strehe (samo osnovno ploščo z robom), saj nekatere ptice zelo redko zaidejo v krmilnico. Več različnih kupčkov bo zagotovilo, da bodo tudi slabotnejši osebkimeli dostop do hrane. Na tleh se najpogosteje prehranjujejo drozgi, škorci, taščica, siva pevka, ščinkavec, pinoža, stržek, kraljiček in

ORNITOLOŠKI NAPOTKI

foto: Dare Fekonja

Čisto in dobro negovano perje je nujno za majhne ptice kot na primer za kalina. Če lahko zagotovite vir sveže vode, boste najverjetneje nagrajeni s posebnimi obiskovalci vašega vrta.

škrjanci. V dvignjenih krmilnicah so najpogostejše sinice, zelenci, kalini in dleski. Kdaj prenehati krmiti in koliko krmiti? Ptice lahko krmite celo zimo. Večina literature pogosto navaja, da ne v takšnih količinah, da si ptice potem več ne iščejo same hrane, nobena pa ne navaja, kakšna je ta količina. To je prepuščeno vam. Vsekakor pa ne smete naenkrat prekiniti hranjenja (npr. odhod na dopust), saj bo to zelo velik šok za ptice, če na enem mestu, kjer je bilo dalj časa mnogo hrane, le-te naenkrat zmanjka. Več je bilo hrane, večji bo tudi šok.

Na krmilnicah sta dva najpogostejša predatorja ptic. Eden je maček, drugi pa je popolnoma naravni plenilec ptic skobec. Če sosedove mačke lovijo po vašem vrtu, si lahko za začetek priskrbite svojo, saj bo v najslabšem primeru potem lovila ptice samo vaša mačka, ki jo tudi lažje nadzirate. Lahko si priskrbite tudi psa, saj ti običajno ptic ne plenijo, podijo pa mačke. Če imate pa vseeno probleme s tujimi mačkami, upoštevajte nekaj nasvetov. Talno krmišče in posoda z vodo naj bosta na odprtem ter preglednem prostoru, kjer ni nobenega nizkega grma ali kakšnega predmeta, za katerega bi se lahko skrile mačke. Takšen odprt prostor naj ima premer najmanj 5 metrov, saj bodo ptice na tej razdalji imele dovolj časa za odlet. Če nimate te možnosti, je bolje, da ptic ne privablajte k tlor. Ne pozabite, da talno krmišče nastaja tudi nehote pod vašo krmilnico, ko ostanki hrane padajo na tla in jih druge ptice pobirajo.

Krmilnico na drogu lahko pred mački zaščitite s tem, da ob drog zvežete nekaj vej, še posebej bodo zalegle tiste s trni, da bo drog krmilnice neprimeren za plezanje. Višina krmilnice 150 cm tudi zadošča, da mačke ptic ne dosežejo s skokom s tal. Če krmilnico obešate na drevo, naj bo na takšnem predelu, po katerem mačke ne morejo priplezati do nje. V nasprotnem predel založite z različnimi vejami, da jim otežite dostop. S stališča obrambe pred plenilci je najlažje obešanje oljnih pogač, loja, ali zato posebej prirejenih košar za semena. Krmilnica na odprtem ali talno krmišče je idealen lovni prostor za skobca. Skobec je naša avtohtona vrsta in ptice so njegov naravni plen. S hranjenjem ptic zvabimo ptice iz njihovih skrivališč in s tem postanejo lažji plen skobcev. Skobcu otežite plenjenje, če krmilnico postavite blizu kakšnega naravnega zavetja za ptice. Okrog vrha krmilnice lahko namestite tudi nekaj štrlečih vej, ki bodo zmedle skobca. ■ ■ ■

Za vse tiste, ki želite izvedeti kaj več o hranjenju ptic, priporočam Ptice okoli našega doma (Geister, 1977), Poskrbimo za ptice (Božič, 1997) ter Naši prijatelji na vrtu in v gozdu (Henze-Zimmermann, 1966). V njih boste našli zelo natančne načrte krmilnic, napotke o načinu hranjenja, izbiri hrane ter številne druge pomembne podatke.

Belka

Tomaž Mihelič

Na enoličnih, od svežega snega zamedenih Hribaricah, kjer se zdi, da ni več moč prikriti ničesar, se mi je pod noge prikotalil majhen temen svaljek. Izgledalo je, kot da bi veter pripihal močno prekajen cigaretni ogorek. Radoveden sem ga pobral. Bil je iztrebek. Sestavljen je bil iz stisnjenih, dobro zmletih rastlinskih delov. Toda od kod se je vzel? Okrog mene ni bilo ničesar drugega kot pregledno, zasneženo pobočje brez kakršnihkoli oblin. Zakoračil sem v smer, od koder je prišel. Že čez nekaj korakov sem splašil belko. Najprej eno, nato še dve. Čepele so v snegu, samo nekaj metrov od mene. Opazil sem jih šele, ko so vzletele.

foto. Tomaž Mihelič

Prav tako kot zimska je tudi poletna barva belk usklajena z njihovim okoljem. Za samce je značilen belo obarvan trebuh in sivo krovno perje na hrbtu. Rjavo grahast vrat belke na sliki nakazuje, da gre za prvoletnega samca.

Belka *Lepus timidus* med našimi predstavnicami koconogih kur Tetraonidae naseljuje najvišje predele slovenskih Alp. Za razliko od ostalih treh vrst: gozdnega jereba *Bonasa bonasia*, divjega petelina *Tetrao urogallus* in ruševca *Tetrao tetrix*, ki so vezani na gozdove, drevesno mejo ali pas ruševja, ostaja belka zvesta goličavam nad gozdno mejo prek celega leta. Tu so razmere podobne tistim v arktičnih predelih severne poloble, kjer danes živi večina belk. Alpska populacija je tu ostala od zadnje poledenitve, zato je podvrsta *L. m. helveticus*, ki živi tudi pri nas, označena kot ledenodobni relikv.

Vsvetu je do danes razpoznanih 30 podvrst belke. Eden od razlogov za takšno podvrstno taksonomsko razdrobljenost je zapletena golitev. Belka je pozimi bela z izjemo črnih repnih peres, ki so vidna samo med letom. Poleti je sivo do rjavo grahasta z belo barvo po perutih, ki je zopet vidna samo med letom. Menjava obarvanosti perja, ki belki nudi odlično varovalno barvo prek celega leta, je povezana s kar tremi golitvami v letu. Pomladanska golitev se začne največkrat že v aprilu, ko dobijo belo obarvane ptice grahasto perje po glavi, hrbtu in prsih. Po gnezditvi se začne poletna golitev, ki je skoraj popolna. Zamenjajo

BELKA

foto: Tomaž Mihelič

Odrasle samice so poleti skoraj popolnoma rjave. Belina letalnih peres je vidna samo med letom.

se tudi vsa letalna in repna peresa. Nizke jesenske temperature pa sprožijo zimsko golitev, kjer se zamenjajo vsa krovna peresa, ki niso belo obarvana. Belke tako ponovno postanejo bele. V tem času imajo samci med očesom in kljunom tanko črno črto, kar je edini razpoznavni znak med spoloma.

Kljub temu da sta pomladna in jesenska menjava perja povezani s temperaturami v okolju, pa bela belkina barva ne sovпада vedno s prisotnostjo snežne odeje v našem visokogorju. Na tovrstna neskladja se belka odziva z manjšimi premiki. Kadar sneg zapade pozno, se belke premaknejo v povsem skalnata območja, predvsem na mesta z zelo svetlo skalo, ali pa v višje predele, če so le ti zasneženi. Nekaj let zapored so bile belke opazovane skoraj na vrhu Triglava, nad 2700 metri, kjer je jeseni ležal prvi sneg. Sicer pa je belka najštevilčnejša v pasu med 1900 in 2400 m n.m., predvsem na skalnatih pobočjih ali platojih z redkim pritalnim rastlinstvom. Aprila in maja na tej višini pogosto slišimo značilno oglašanje samcev. Njihovo paritveno oglašanje spominja na zvok lesene raglje, z njim pa označujejo teritorij in osvajajo samico. Samica po oploditvi nekje v bližini znese 6 do 15 jajc. Posebnega gnezda ne

gradi, pač pa samo s puhom postelje plitvo globelico. Samec med valjenjem s preglednega mesta v bližini opazuje okolico. Če se v tem času približamo gnezdju, nas s hlinjenjem poškodovanosti skuša speljati stran. Podobno reagira tudi samica, če jo presenetimo, ko vodi kebčke, kakor pravimo puhaštim mladičem.

Samci belk se teritorialno vedejo samo pomladi. Poleti, predvsem pa jeseni in pozimi se tako kot samice in mladiči združujejo v manjše jate, v katerih preživijo zimo. Vez med njimi ni trdna, zato se skupine ptic velikokrat delijo na manjše oziroma se združujejo z novimi skupinami. Gibljejo se predvsem v odvisnosti od snežnih razmer, vedno pa ostajajo zveste pasu nad zgornjo gozdno mejo. Tudi, kadar jih razmere prisilijo, da se spustijo nižje, jih bomo našli na plaziščih, kjer se negozdne površine zajedajo v doline. Belko kljub temu da živi od človeka odmaknjeno življenje, uvrščamo med ranljive vrste. Tisočletja je vrsta kljubovala nizkim temperaturam, viharjem in debeli snežni odeji, danes pa izgleda, da jo lahko ogrozi množično gornišstvo in turno smučanje, ki je v Alpah vse pogostejše tudi v času njenega gnezdenja. ■ ■ ■

GOLEC

Dare Fekonja

foto: Katarina Denac
Cvetoč kraški travnik.

Uvod

Zaradi intenzivnega zaraščanja Krasa v zadnjih letih se površina neporaščenih predelov - goličav - intenzivno zmanjšuje. S tem izgubljajo svoj življenjski prostor nekatere ogrožene vrste ptic, značilne prebivalke suhih kraških travnikov in pašnikov.

Eno izmed redkih ohranjenih večjih golih površin najdemo na skrajnem severnem robu Krasa nad Braniško dolino, v neposredni bližini kraja Branik. Manjši del te površine predstavlja suh travnik, medtem ko je njen večji del kamnit pašnik za ovce. Slednji se nahaja na planotastem vrhu z imenom Golec (380 m n.v.). Ta je znan predvsem po močni burji, ki naj bi tukaj pihala s hitrostjo celo do 160 km/h. Okolica je poraščena deloma z gozdom, deloma pa z močno zaraščenimi travniki, kjer prevladuje gosto grmovje. Z Golca se odpira lep razgled proti Čavnu na Trnovskem gozdu in Predmeji. To območje bo cilj tokratnega ornitološkega izleta.

Dostop

Naš cilj najlažje dosežemo z regionalne ceste Štanjel - Dornberk. Če se na izlet odpravljamo iz ljubljanske smeri, se peljemo po avtocesti do cestninske postaje Nanos, od koder nadaljujemo pot proti Vipavi. Približno 1,5 km pred Vipavo zavijemo levo proti Štanjelu. Peljemo se skozi Štanjel in za tem krajem sredi ravnega odseka ceste zavijemo levo proti vasi Lukovec (kažipot). Po 2 km vožnje po vijugasti cesti dosežemo to vas, kjer pustimo avtomobil. Omenjeni suh travnik se nahaja takoj nad vasjo na desni strani. Do Golca pridemo tako, da na koncu vasi, kjer cesta zavija ostro levo, zavijemo na desno in po makadamskem kolovozu nadaljujemo pot. Do Golca je še slab kilometer hoje. Pašnik na njem je ograjen, vendar lahko ograjo preplezamo s pomočjo železnih stopnic.

Gnezditev

Z opazovanjem ptic lahko pričnemo že v vasi Lukovec. V njeni okolici bomo nedvomno slišali glasno oglašanje zelene

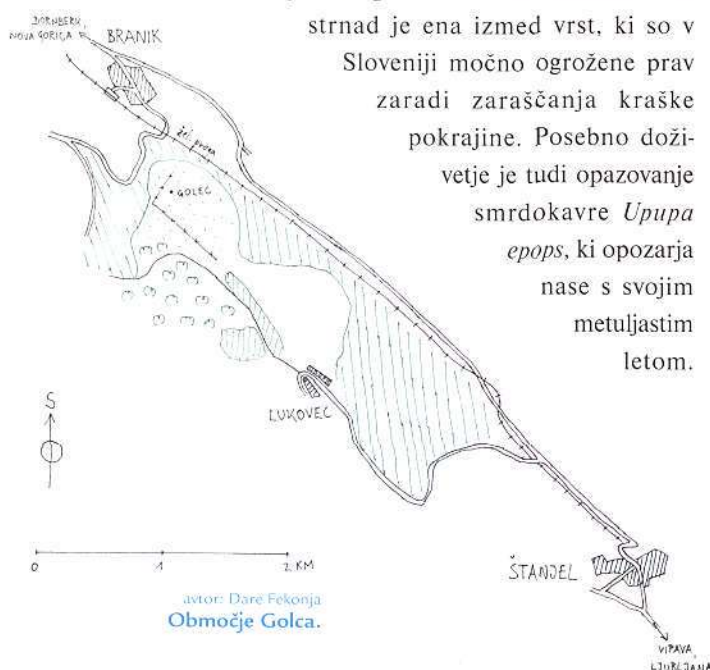
ORNITOLOŠKI IZLETI

foto: Dare Fekonja
Smerdokavra.

žolne *Picus viridis*, značilne prebivalke kraške kulturne krajine. Veliki strnad *Miliaria calandra* tukaj ni tako pogost kot na nekaterih drugih mestih na Primorskem, kljub temu pa ga lahko vidimo in slišimo na travniku nad vasjo. V začetku poletja se na deloma pokošenih travnikih na robu vasi redno zadržujejo speljani hribski škrjanci *Lullula arborea*. Ko se povzpnejo na Golec, jim mesto odstopijo poljski škrjanci *Alauda arvensis*, ki na Krasu naseljujejo predvsem popolnoma gole predele. Preden stopimo na pašnik, se lahko ozremo na levo stran, kjer v gostem grmovju kraljujejo številne rjave penice *Sylvia communis* in rjavi srakoperji *Lanius collurio*. Slišimo lahko tudi kakšnega plotnega strnada *Emberiza cirlus*. Pozorni bodimo na

redkega vrtnega strnada *Emberiza hortulana*, ki ima tukaj edino gnezdišče daleč naokoli. Vrtni strnad je ena izmed vrst, ki so v Sloveniji močno ogrožene prav zaradi zaraščanja kraške pokrajine. Posebno doživetje je tudi opazovanje smrdokavre *Upupa epops*, ki opozarja nase s svojim metuljastim letom.

Nasprotno pa jo sedečo na tleh kaj hitro spregledamo. Z Golca se skoraj zanesljivo ne bomo vrnili, ne da bi opazovali to čudovito ptico in poslušali njeno monotono petje. Značilno, a vse bolj izginjajočo podobo goličave dopolnjujejo repniki *Carduelis cannabina*. Ujeda, ki jo lahko tukaj pogosto opazujemo, je sršenar *Pernis apivorus*. Okoli poldneva lahko vidimo celo več parov skupaj, kako ob ugodnem vzgonskem vetru krožijo nad Braniško dolino. Redki nočni obiski tega območja so pokazali, da je tukaj zelo pogosta vrsta podhujka *Caprimulgus europaeus*. Ko se boste ob jasnem in toplem večeru vračali z izleta, bodite pozorni na njeno enakomerno petje, ki spominja na veliko žuželko. Na podlagi večkratnih najdb njenih peres sklepamo, da je reden nočni obiskovalec pašnika na Golcu tudi velika uharica *Bubo bubo*, ki si tukaj išče plen.

Zaradi izpostavljene lokacije na robu doline in močnih vetrov je Golec zelo primerno mesto za opazovanje ujed. Poleg omenjenih sršenarjev lahko tukaj poleg običajnih vrst opazujemo tudi kačarja *Circaetus gallicus* in planinskega orla *Aquila chrysaetos*, ki gnezdita v širši okolici. Na selitvi je bil opazovan celo mali orel *Hieraetus pennatus*, možne pa so še številne druge zanimive vrste. ■ ■ ■

DALNOGLEDI IN SPEKTIVI

TEHNOOPTIKA

SMOLNIKAR d.o.o., Novi trg 2, 1000 Ljubljana
tel./fax: 01/426 32 72
E-mail: tehnooptika@siol.net

firme

MEADE, BRESSER
NIKON, STEINER, ZEISS

ZA ZAČETNIKE IN PROFESIONALCE
ODLIČNA OPTIKA - UGODNE CENE - SERVIS

NANOS

poročilo z društvenega izleta

Bojana Fajdiga

Foto: Bojana Fajdiga
Vrh Nanosove planote s Sv. Jeronimom.

Zadnjo soboto v maju smo se zbrali na Razdrtem. Vreme je bilo bolj krmežljivo, vrh Nanosa pa je bil ovit v oblake. Na Razdrtem smo si ogledali za te kraje precejšnjo redkost, gnezdec par belih štokelj, nato pa smo se po »ta dolgi« odpravili proti vrhu. Takoj na vznožju Nanosa sta nam zapela veliki in plotni strnad. Ko pa smo stopili v gozd, smo prisluhnili meniškemu in kratkoprstemu plezalčku. Na borovi veji nam je poziral ščinkavec. Iz grmovja nas je nase opozoril mlinarček, oglasil pa se je tudi vrbji kovaček. Pri hoji nas je spremljalo petje črnoglavk, velikih sinic in kosa. Z naraščanjem nadmorske višine so drevesa postajala vse revnejša, rastlinstvo pa vse bolj pisano. Debele hraste in borovce so zamenjale letve drobnega črnega gabra. Družbo so mu delale travnolistne perunike in kranjske lilije, pozorna ušesa pa so se obračala k zvoku še tretjega strnada tisti dan, skalnega strnada.

Sprihodom nad gozdno mejo se nam je pogled odprl na Vipavsko dolino. Dlje zaradi oblačnega vremena nismo videli. A razgleda nismo pogrešali. Preveč zanimiv se nam je zdel trop gamsov, ki je se je pasel na meliščih pod nami. Na vrhu planote se nismo odpravili proti Vojkovi koči, temveč smo zavili levo navzdol mimo cerkvice Sv. Jeronima.

Oprezali smo za slegurjem, vendar mu vreme tisti dan ni bilo po godu. Nismo ga videli. So si pa zato več pozornosti zaslužili poljski škrjanci. Iz tankolistne vilovine, trave, ki porašča Nanosova z burjo preprihana pobočja, so se samci dvigali visoko na nebo in tam drobili svojo pesmico. Ko smo zmotili drevesno cipo, se je dvignila ter s petjem označila svoj teritorij. Iz grma smo zaslišali rjavo penico, na stari stebliki košutnika pa je poziral prosnik.

Rastline dneva so bile perunike. Poleg že omenjene travnolistne perunike smo videli še ilirsko in kojniško peruniko. Zelo atraktiven pa je bil tudi navadni zlati koren. Spust v dolino je minil zelo hitro. Obnavljali smo naučeno ptičje petje, srečali pa smo še nekaj gozdnih živalic. Običajno se skrivajo med listjem, oblačno vreme pa jih je tistega dne privabilo ven. Najlepši je bil ogromen modro lesketajoč krešič. Ko smo ga pridržali v rokah, nam jih je kar pošteno usmratil. Iz poti smo ga umaknili v listje. Naokoli je bilo tudi veliko polžev, ki so kukali iz hišic in se ozirali za dežjem. A še preden so ga dočakali, je bilo naše poti konec, spet smo bili v dolini. Zahvalili smo se Branetu Korenu in se suhi, veseli in prijetno utrujeni odpravili domov.

MLADINSKI ORNITOLOŠKI RAZISKOVALNI TABOR

"DORNBERK 2002"

Damijan Denac

Za ponovno izvedbo mladinskega ornitološkega raziskovalnega tabora v Dornberku smo imeli kar nekaj razlogov. Zanimivi rezultati z lanskega tabora, nekateri lani neuresničeni raziskovalni cilji in optimalne možnosti za bivanje in delo so nas vzpodbudili, da smo tabor v Dornberku ponovili. V način dela smo uvedli tudi nekaj sprememb, ki so se že bogato obrestovale. Zaradi velikega zanimanja za udeležbo na taboru in stalnega naraščanja števila mladih obetavnih ornitologov, ki jim je tabor namenjen, je na taboru delovala ena skupina več kot lani. Letos je v petih skupinah sodelovalo 17 otrok s cele Slovenije, starih v povprečju 13 let. Cilji na taboru so bili tako raziskovalni kot vzgojno-izobraževalni. Glavni raziskovalni cilji so bili: popis populacije podhujke na Krasu, popis čapljice in trstnic v glinokopih Goriških opekarn, popis ptic višje ležečih travnikov (Banjšice, Čaven, južni rob Trnovskega gozda nad Ajdovščino, Nanos) in ugotavljanje prisotnosti sov v cerkvah, gradovih in drugih objektih v Vipavski dolini in na Krasu. Glavni vzgojno-izobraževalni cilji pa so bili: navajanje mladih na pravilno načrtovanje in izvajanje raziskovalnega dela v ornitologiji, urjenje v prepoznavanju ptic in navajanje na pisanje strokovnega besedila - prispevkov za ornitološko beležnico in krajših člankov. Prav slednje je pomembna novost, posebej če vemo, da ima veliko ornitologov težave s pisanjem in objavljanjem rezultatov svojega dela. Šele z objavo pa rezultati dobijo svojo pravo vrednost. Prav vsi mladi ornitologi na taboru so napisali po en prispevek za ornitološko beležnico ali prispevali k nastanku strokovnega članka, ki bo objavljen v reviji *Acrocephalus*. Tukaj moramo izreči pohvalo mentorjem za vložen trud in avtorjem za prizadevnost pri delu. Tudi rezultati raziskovalnega dela so presegli pričakovanja. Za boljšo predstavbo o uspešnem delu na taboru so mentorji najpomembnejše ugotovitve na kratko povzeli.

- Na celotnem raziskovalnem območju smo letos popisali 131 osebkov podhujke. Nobene nismo našli v Goriških Brdih in na Banjšicah. Največ smo jih zabeležili na Krasu, in sicer 119 kar je 89 % vseh najdenih.

- Na območju glinokopov Goriških opekarn smo med zanimivejšimi vrstami potrdili gnezdenje štirih parov čapljic,

enega para rakarjev, pet parov srpičnih trstnic, pet parov močvirskih trstnic, enega para svilnic in enega para brškinj. V trstičju so gnezstile tudi druge vrste vodnih ptic: liska, mlakarica, mali ponirek in zelenonoga tukalica. Podatki imajo velik pomen za prihodnja naravovarstvena prizadevanja na tem območju.

- Med prijetnejša presenečenja naših raziskav nedvomno sodi repaljščica, ki je znana predvsem kot ptica močvirnih travnikov. Po Ornitološkem atlasu Slovenije (GEISTER, 1995) naj bi bile planinske populacije bistveno manjše, z veliko nižjo gostoto kot na Ljubljanskem barju ali notranjskih kraških poljih. Naši rezultati izkazujejo, da vsaj na južnih pobočjih Planje ni tako, saj smo na 1,75 km dolgem transektu zabeležili kar 19 gnezdečih parov. Tam je bila repaljščica celo najpogostejša vrsta ptice. Na podlagi lanskih in letošnjih popisov smo dobili tudi dokaj jasno sliko o razširjenosti in številčnosti kosca, ki je v svetovnem merilu ogrožena vrsta.

- Od 53 pregledanih stavb smo v osmih našli sove. V šestih objektih smo odkrili pegaste sove. V enem objektu smo našli čuka in še v enem lesno sovo. Nedvoumno smo potrdili gnezdenje pegaste sove in čuka v eni stavbi. Večina cerkva je imela dostop v zvonik in na podstrešje za ptice zaprt. Večina je bila tudi osvetljenih. Sove smo našli le v cerkvah, kjer je bil dostop pticam omogočen na podstrešje in zvonik. Od petih takšnih cerkv smo sove našli na treh.

Rezultate dela so na javni zaključni predstavitvi, ki se je je udeležilo približno 40 ljudi, predstavili udeleženci tabora, pri čemer so se nadvse izkazali s samozavestnimi nastopi in umetelno izdelanimi plakati.

Prisrčno se zahvaljujemo ravnatelju OŠ Dornberk, gospodu Janku Rednaku, in učiteljici Mateji Skočir za vso nesebično pomoč in razumevanje v času tabora. Izvedbo tabora so omogočili Mobitel, Zveza za tehniško kulturo Slovenije, Mestna občina Nova Gorica, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo ter Škofijska uprava Koper, ki nam je omogočila raziskovanje cerkva.

Mentorji so se izkazali s skrbnim, odgovornim in potrpežljivim delom, udeleženci pa z delavnostjo, njihov zaključek pa je bil enoten - na DOPPS-u bi morali organizirati več mladinskih raziskovalnih taborov.

Še niste član DOPPS-a in bi to radi postali?

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS-BirdLife Slovenija) je ena največjih in najstarejših nevladnih naravovarstvenih organizacij v Sloveniji. Namen delovanja društva je varovanje ptic in njihovih habitatov z raziskavami, naravovarstvenimi aktivnostmi, popularizacijo ornitologije, publicistično in izobraževalno dejavnostjo ter sodelovanjem z drugimi nevladnimi organizacijami in vladnimi službami.

Zakaj postati član DOPPS-a in kaj Vam to prinaša?

- S tem neposredno prispevate k povečanju družbene veljave varstva ptic in narave in k ohranjanju našega naravnega bogastva.
- Možnost vključevanja v ornitološke in naravovarstvene projekte in dobro obveščenost na tem področju.
- Brezplačno udeležbo na številnih predavanjih in izletih.
- Prijetno druženje z drugimi ljubitelji ptic in narave.
- Redno brezplačno prejemanje revije Svet ptic prve slovenske poljudne barvne revije o pticah.
- Vodilno slovensko ornitološko revijo Acrocephalus kot član DOPPS-a prejimate po simbolični ceni 1.000 tolarjev za letnik.

Torej, če še niste član DOPPS-a in bi to radi postali, nam izpolnjeno in podpisano pristopno izjavo vrnite na naslov:

DOPPS, p.p. 2722, 1001 Ljubljana.

Dodatna pojasnila pri izpolnjevanju obrazca:

1. Dodiplomski študenti in brezposelne osebe naj priložijo kopijo potrdila o šolanju oz. brezposelnosti.
2. Donacijo lahko uveljavljate kot olajšavo pri napovedi dohodnine.
3. Plačilo članarine preko trajnega naloga je zaenkrat mogoče, če imate tekoči račun odprt pri Novi ljubljanski banki, SKB banki, Novi KBM (razen za Področje Nova Gorica) ali Banki Domžale. V primeru izbire takega načina plačevanja vam bomo poslali obrazec »Pooblastilo za otvoritev trajnega naloga na tekočem računu«, na podlagi katerega bomo uredili vse potrebno za otvoritev trajnega naloga in plačilo članarine. Vse, ki boste članarino plačevali s trajnikom, čaka tudi darilo: kapa ali majica z DOPPS-ovim znakom.
4. Vpišite ime in priimek člana, ki Vam je pomagal pri včlanitvi v DOPPS. V skladu z zakonom o društvih mora ob včlanitvi mladoletne osebe, mlajše od 15 let, pristopno izjavo podpisati njegov zakoniti zastopnik.

PRISTOPNA IZJAVA

za pridobitev članstva v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije

Ime in priimek: _____ Naslov in pošta: _____

Datum rojstva: _____ Tel.GSM: _____ E-pošta: _____

Družinski člani: (vpišite ime, priimek in datum rojstva ter naslov, če se razlikuje od nosilca)

1. _____
2. _____
3. _____

Želim se včlaniti v Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in s tem podpirati prizadevanja za ohranitev naše narave in ptic. Izbiram naslednji tip članarine:

Tip članarine	z revijo Acrocephalus	brez revije Acrocephalus
1. POLNA (odrasli člani)	☐ 6.400 SIT	☐ 5.400 SIT
2. ZNIŽANA (mladi do 20. leta, dodiplomski študenti in brezposelni)	☐ 4.300 SIT	☐ 3.200 SIT
3. DRUŽINSKA	☐ 7.500 SIT	☐ 6.500 SIT
4. PODPORNİ ČLANI	☐ 25.000 SIT ali več	

Dodatno število brezplačnih izvodov Sveta ptic za družinske člane (samo za tip članarine 3 in 4): _____

Dodatno število revije Acrocephalus po ceni 1.000 SIT za člane (samo za tip članarine 3 in 4): _____

DONACIJA ²: _____ SIT

SKUPAJ ZA PLAČILO: _____ SIT

Način plačila: ☐ s položnico ☐ s trajnim nalogom na tekočem računu (izberite darilo)

Darilo pri plačilu s trajnim nalogom: ☐ kapa ☐ majca (št. ____)

Včlanil me je: _____

Kraj in datum: _____, _____ . Podpis: _____

Povabilo članom

Se tudi Vaši prijatelji, sorodniki in znanci zanimajo za ptice ali varstvo narave? Bi se radi skupaj z Vami udeleževali predavanj in izletov? Povabite jih, naj se včlanijo v DOPPS. Vaš trud bomo nagraditi. Vsak član, ki bo pridobil dva nova člana, bo dobil simbolično nagrado kapo z DOPPS-ovim znakom. Na koncu leta bomo tri najbolj uspešne pri pridobivanju novih članov še dodatno nagradili čaka Vas prijetno presenečenje, za katerega se je vredno potruditi!

Kvantitativne raziskave

Ali je ptice mogoče prešteti?

Foto: Peter Buchner

Ptice so dolgo veljale za eno od živalskih skupin, ki je ni mogoče prešteti. V Evropi je danes prav številčnost ptic v primerjavi z drugimi živalskimi skupinami najbolj raziskana.

Tomaž Mihelič

P tice so ena izmed najbolj preučenih živalskih skupin. Človeka so od nekdaj navduševale s svojo izjemno sposobnostjo letenja. Njihova barvitost in glasnost sta privlačni, obenem pa močno olajšata preučevanje, saj zaradi njih ptice uvrščamo med lažje zaznavna in določljiva bitja. Eno izmed najnovejših spoznanj, ki je našemu odnosu do ptic dalo poseben pečat, je njihova indikatorska vloga v naravi. Ptice so bile spoznane kot ena od osnovnih skupin, s pomočjo katerih spremljamo dogajanja v naravi in njeno ohranjenost. Zaradi njihove mobilnosti hitro odreagirajo na spremembe. Izginejo, če izgubijo hrano ali življenjski prostor oz. se vrnejo, če jim razmere to omogočajo. Še posebej kvalitetne podatke dobimo, če poznamo njihovo številčnost. To je samo eden od razlogov, zakaj je ptice potrebno tudi šteti.

S preštevanjem ptičjih populacij ali krajše cenzusom želimo dobiti vpogled v to, koliko ptic je v nekem času na določenem območju. Problem, s katerim se ob tem soočimo, je, da s terenskim delom večinoma zabeležimo le del ptičje populacije, odvisno od vrste, ki jo preučujemo, habitata, v katerem živi, letnega časa... V svetu sta bili razviti dve metodi, s katerimi to pomanjkljivost v veliki meri odpravimo. Ena temelji na večkratnih popisih istega območja in vrisovanjem posameznih osebkov v karto, druga pa je povezana z merjenjem razdalj med popisanimi pticami in popisovalcem.

MERJENJE RAZDALJ MED POPISOVALCEM IN PTICO

Pomen ocenjevanja razdalj med popisovalcem in ptico temelji na dejstvu, da oddaljeno ptico prej spregledamo kot tisto, ki je blizu. Končni rezultat pa je močno odvisen od vrste, ki jo popisujemo, habitata, v katerem smo, našega znanja, načina popisa in še veliko drugih dejavnikov, katerih delovanje lahko močno omilimo z jasno zastavljeno in poenoteno metodo popisa.

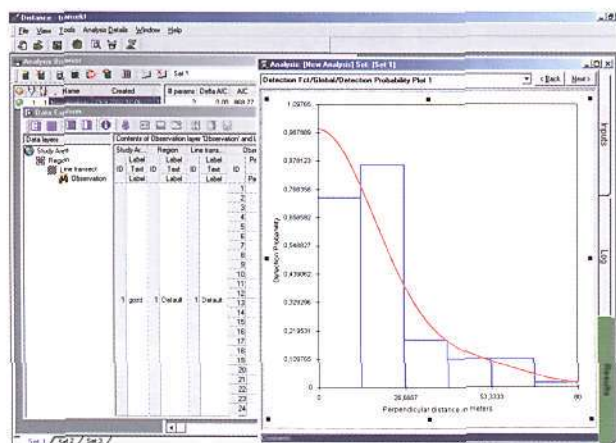
O cenjevanje razdalje med popisovalcem in ptico nam omogoča izris t.i. krivulje zaznavnosti, le-ta pa nam pomaga pri izračunu števila ptic na določeni površini. V ta namen moramo pri popisu beležiti razdalje med nami in pticami. Zaradi nemogoče izvedbe natančnega merjenja to lahko izvedemo z uvedbo popisnih pasov. Tako lahko na primer zaznane ptice uvrščamo med tiste, ki so bile od nas oddaljene manj kot 50 m, med 50 in 100 m in več kot 100 metrov.

K rivulja zaznavnosti za določeno vrsto, ki jo na ta način dobimo, nam pomaga oceniti delež vrst, ki smo jih v

Večje jate vodnih ptic je mogoče točno prešteti le z več ponovitvami. Večje število popisovalcev si lahko v takšnih primerih razdeli vrste, ki jih štejejo. Tak način štetja obenem mogoča tudi boljšo kontrolo.

določenem pasu oddaljenosti in s tem na določeni površini spregledali. Krivulja je seveda različna za različne vrste, odvisna pa je tudi od habitata, v katerem popisujemo, znanja popisovalca in dejavnikov, ki so povezani z aktivnostjo ptic. Vrste, ki so tihe in živijo v gosti vegetaciji, bomo tako spregledali veliko več kot tistih, ki redno in glasno pojejo, ali pa živijo v preglednem habitatu. Če bomo tako v gozdu znotraj popisne ploskve zaznali enako število ščinkavcev

Za potrebe kvantitativnih raziskav so bili izdelani različni programi, ki temeljijo na osnovi ocenjevanja razdalj med popisovalcem in pticami. Primer računalniškega programa Distance 3.5 s prikazom krivulje zaznavnosti za posamezno vrsto.

in rdečeglavih kraljičkov, bo to pomenilo, da je kraljiček v tem gozdu bistveno pogostejši, saj lahko na podlagi njune krivulje zaznavnosti trdimo, da smo slednjih spregledali bistveno več. Ščinkavec je namreč lahko zaznavna vrsta, zaznavnost pa mu z oddaljenostjo le počasi pada. Nasprotno pa je oglašanje kraljička tiho, vrsta pa živi izključno v krošnjah iglavcev in je zaradi tega težje zaznavna.

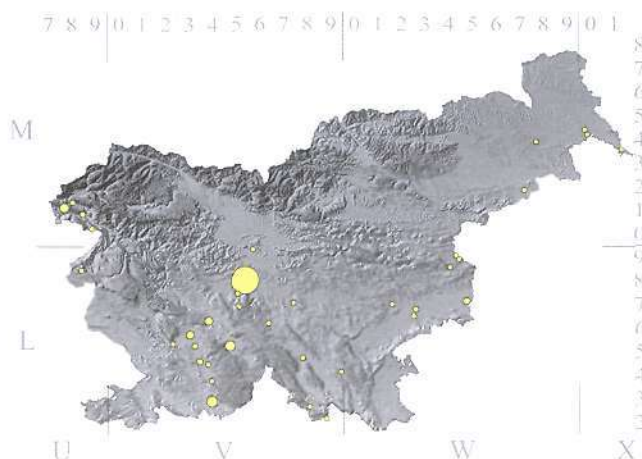
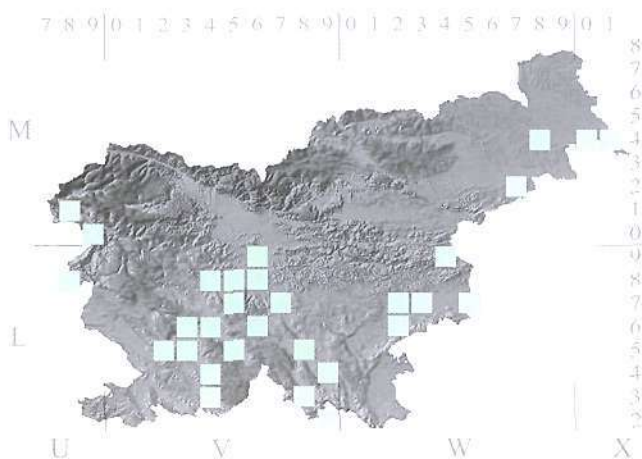
V praksi se ocenjevanje razdalj med popisovalcem in pticami uporablja pri dveh metodah. V točkovni metodi, kjer ptice popisujemo iz stojišč, in pa pri transektni metodi, kjer se popisovalec giblje po popisni poti (osi transektta). Pri obeh se običajno štetje ponovi dvakrat, zato da lažje zajamemo tako vrste, ki so gnezditveno aktivne zgodaj spomladi (npr. plavček), in tiste, ki k nam priletijo razmeroma pozno (npr. rjavi srakoper)

Ob metode pa imata tudi določene omejitve. Primerni sta predvsem za pogoste vrste in predvsem za ptice pevke, saj potrebujemo za izračun številčnosti v grobem več kot 100 zapisov za posamezno vrsto. Ti dve metodi sta uporabni predvsem za popisovalce, ki so sposobni prepoznavanja vrst tudi po njihovem oglašanju.

KARTIRANJE PTIC

Drug pristop, ki nam prav tako omogoča izračun številčnosti ptic na površini, ima popolnoma drugačno osnovo. Pri tem načinu učinek spregledanih ptic omilimo z večkratnimi ponovitvami in vrisovanjem osebkov v karto, metoda pa je primerna za teritorialne vrste. Ker ob posameznem popisu registriramo le del osebkov posamezne vrste, metoda predvideva 6 ali več ponovitev.

Ob vsakem popisu popisovalec ptice vrisuje v karto, obenem pa sprotno beleži značilnosti, kot so spol, aktivnost (npr. petje). Zelo pomembno je tudi, da med popisom ločimo, ali gre za iste ali različne osebkke. V prvem primeru je to takrat, ko posamezno ptico vidimo, da se je premaknila na drugo mesto, drug primer pa je istočasno opazovanje dveh ali več osebkov. Po zaključku podatke iz posameznih popisov združimo na novi karti za vsako vrsto posebej. Mesta, na katerih smo isto vrsto (pri tem predpostavimo, da je bil tudi vedno isti osebek) opazili vsaj dvakrat, če smo teren popisovali 6-8 krat, označimo kot teritorij enega osebkka. Če smo opravili devet ali več popisov, potrebujemo za izris teritorija vsaj tri opazovanja. Število osebkov posamezne vrste dobimo z enostavnim preštetjem teritorijev. Kartirna metoda slovi po svoji natančnosti, njena glavna omejitev pa je, da ob posameznem popisu lahko zajamemo majhno površino veliko do 20 ha, kadar popisujemo v gozdu, in okrog 50 ha, če smo na odprtih površinah.

Karte, ki poleg razširjenosti posamezne vrste prikazujejo tudi njeno številčnost nam dajo celovitejšo predstavbo. Na sliki je prikazana distribucija kosca ne glede na njegovo številčnost (slika A, prirejeno po Trontelj 2001) in skupaj s prikazom številčnosti (Slika B, povzeto po Trontelj 2001)

METODE V ORNITOLOGIJI

DO VPOGLEDA V ŠTEVILČNOST PTIC SE NA DRUGE NAČINE

Če hočemo dobiti vpogled v stanje ptičjih populacij v različnih območjih oz. njihovo številčno gibanje skozi čas, se lahko poslužimo tudi tako imenovanih polkvantitativnih metod. Rezultat v tem primeru ni absolutna številčnost v nekem območju, temveč indeks, ki nam pokaže, kako številčna je vrsta v primerjavi z drugimi vrstami, območji ali kako številčna je vrsta v primerjavi s preteklimi leti. V prvem primeru govorimo o atlasu številčnosti ptic, v drugem pa o populacijskem monitoringu.

ATLAS ŠTEVILČNOSTI

S tovrstnimi raziskavami želimo dobiti vpogled, kje znotraj določenega območja (npr. država) živijo posamezne vrste ptic in kakšna je njihova relativna številčna razporeditev. Ker uporabljamo indekse, si lahko privoščimo nerazrešeno uganko o deležu spregledanih ptic posameznega popisa. Predpostavimo namreč, da bomo ob natančno določeni in poenoteni metodi popisa posamezno vrsto registrirali s podobno napako na različnih območjih. To nam omogoča izris razlik v gostotah posameznih vrst, kar pomeni, da dobimo tudi jasno sliko razporeditve gostot po območju in mejo razširjenosti vrste. Če iz popisov lahko izberemo tudi nadmorsko višino, lahko podobno sklepamo tudi o vertikalni razširjenosti vrst in razlikah gostot. Tovrsten način kvantitativnega popisovanja uporabljamo tudi pri Novem ornitološkem atlasu Slovenije.

MONITORING

Na popolnoma enaki osnovi kot atlas številčnosti temeljijo tudi monitoringi, kakor označujemo spremljanje številnosti populacij skozi čas. Tudi v tem primeru nas zanimajo le indeksi, ki kažejo na razlike v številčnosti v različnem času, zato si lahko tudi v tem primeru privoščimo, da ob posameznem popisu ne zabeležimo vseh osebkov. Enako kot pri atlasu številčnosti moramo zagotoviti jasno določeno in poenoteno metodo, ki jo ponavljamo v različnih časovnih obdobjih. To pa nam omogoča odkrivanje razlik v številčnosti populacij skozi leta, pokaže pa nam lahko tudi nihanja številčnosti skozi letne čase.

Razvoj kvantitativnih metod v ornitologiji je povzročil tudi preobrat pri terenskem delu. Še pred nekaj desetletji utopična želja, da bi terenske popise izvajala množica odličnih poznavalcev ptičjega petja in oglašanja, je postala realnost. Sodobni pripomočki: posnetki ptic, priročni snemalniki zvokov in vse številčnejši izkušeni kolegi so pri tem v veliko pomoč. Množičnost pa pomeni moč, saj lahko le z velikim številom popisovalcev ustrezno preštejemo ptice večjega območja. Ravno zaradi tega, slonijo kvantitativne ornitološke raziskave večjih razsežnosti skoraj izključno na številnih prostovoljcih, združenih v društva. Edini, ki je sposoben poplačati tovrstno delo, pa so ptice, ki s svojo izjemnostjo pritegujejo vse več ljudi.

GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

NOVO v restavraciji Smrekarjev hram!

Nova izvirna ponudba **jedi**. Širok izbor **vin**.
Prijeten **ambient**. Možna rezervacija **separejev**.

Restavracija, je idealna za
POSLOVNA KOSILA,
kar je še en razlog več, da pridete in se pustite
razvajati našim odličnim kuharskim mojstrom.

Za vse večerne ptice pa smo pripravili
pestro izbiro **VEČERIJ**.

Restavracija Smrekarjev hram
Nazorjeva ulica 2, 1000 Ljubljana

Informacije in rezervacije:
Tel: 01 308 1975, fax: 01 308 1015

Odprto od
ponedeljka do petka, od 12.00 do 23.00 ure.

Vljudno vabljeni!

OBRAZLOŽITEV SKRIVNOSTNE FOTOGRAFIJE IZ PREJŠNJE ŠTEVILKE

foto: Borut Rubinič
Zimska raca *Clangula hyemalis*.

foto: Borut Rubinič
Belohrbti detel *Dendrocopos leucotos*.

Ptica na prvi fotografiji je vidna le v zadnji del. Glava, prsi in del peruti so pod vodo, iz slike pa se da razbrati tudi, da se je tja pognala v precej mogočnem skoku. Ptice, ki se potapljajo, pri nas ni prav veliko. Pojdimo po vrsti: slapniki, ponirki, vihariki, kormorani, race, njorke in izjemoma in za kratek čas galebi ter čigre in še nekateri. Ker je na sliki viden tudi podaljšan rep, kar pa morda ugotovi šele nekoliko pozornejše oko, lahko kar po tekočem traku črtamo izrazito kratkorepe ponirke ter viharike in njorke s specifično obliko repa. Seveda ne vzdržijo niti kormorani, saj je rep ptice dvobarven, to pa izloči vse naše kormorane kot tudi čigre in galebe, ki tudi po drugih znakih nikakor ne bi prišli v drugi krog. Ostanje torej le race. Race nasplošno delimo na potapljavke in plovke, vendar pa moramo vzeti v zakup, da se znajo v izjemnih pogojih potopiti tudi sicer nepotapljavke. A omejimo se lahko tudi na barvo race. Ta je izrazito črna bela. Krog takih rac pa je zdaj že zelo zožen: v poštev tako pridejo čopasta črnica *Aythya fuligula*, zimska raca *Clangula hyemalis*, zvonec *Bucephala clangula* ter samci vseh treh žagarjev *Mergus*. Pravzaprav je kombinacija črne in bele barve v grobem precej podobna pri vseh omenjenih vrstah, a zase govori tudi barva nog. Pri raci na fotografiji je črna, to pa takoj izloči vse tri žagarje in zvonce. Kaj torej še ostane: čopasta črnica in zimska raca. Čopasta črnica ima seveda povsem črn rep, vsaj samec, ki barvno pride v poštev, pa tudi sicer je barvno razmerje precej drugačno. Do rešitve bi seveda lahko prišli tudi bistveno hitreje, saj je, kot rečeno, na sliki opazen dolg rep, ki vse ostale možne kandidatke izloči v enem zamahu. Na sliki je torej zimska raca, in sicer odrasel samec v svatovskem

perju, slika pa je posneta pozimi 2000/01 na Zbiljskem jezeru.

Druga ptica nam pušča veliko manj manevrskega prostora, kajti posneta je v profilu, iz slike pa je več kot očitno, da je predmet opazovanja detel. V Sloveniji, in po nenapisanem dogovoru je ptica z desne strani skrivnostne fotografije vselej iz Slovenije, se večina ornitologov bolj ali manj redno srečuje le z eno vrsto detlov - velikim detlom *Dendrocopos major*. Tega smo tako vajeni, da nam katerikoli drug, takole v prvem planu predstavljen detel, takoj nehote pade na pamet. Osebnost bi mi v oči verjetno najprej padle progice na bokih ter obrazna risba. Glede na število progic in velikost kljuna lahko brez omahovanja izločimo malega detla *D. minor*. Med realnimi kandidati tako ostaneta le še srednji *D. medius* in belohrbti detel *D. leucotos*. Tudi srednji detel ima neprimerno krajši in šibkejši kljun od detla na sliki, črnina obrazne maske pri njem ne sega tako daleč proti kljunu, ima pa tudi večjo belo liso na aksilarnih peresih. Spet nas je do pravilne rešitve pripeljal sistem izločanja - na sliki je belohrbti detel. Pri nas je pogostejša od nominantne podvrste *leucotos*, ki je na sliki, podvrsta *lilfordi*. Detli, ki pripadajo slednji podvrsti, tako imenovanemu »balkanskemu detlu«, kot ga tudi imenujejo, so po prsih še izraziteje progasti, hrbet pa imajo, v nasprotju z imenom, črn. Belohrbti detel na sliki je bil posnet v Kazahstanu poleti 2001.

Obe fotografiji je pravilno prepoznal Igor Kovše, ki bo za nagrado prejel društveno majico s poljubnim motivom.

Nagrajencu čestitamo!

Borut Rubinič

SKRIVNOSTNA FOTOGRAFIJA

foto: Borut Rubinič

Katera vrsta je to?

foto: Borut Rubinič

Katera vrsta je to?

**NARAVA SE PREBUJA.
PRIBLIŽAJTE SI NJENE LEPOTE
Z NOVIMI SPEKTIVI
CARL ZEISS!**

**CARL ZEISS
DIASCOPE 65T* FL
DIASCOPE 85T* FL**

- **VRHUNSKA OPTIČNA KAKOVOST**
- **OKULARJI 23/30x, 30/40 x IN VARIO OKULAR 15-45x/20-60x [65T* ali 85T*]**
- **POGLED RAVNO ALI POŠEVNO**
- **TEŽA 1100/1450 g, DOLŽINA 300/345 mm**
- **PREMER OBJEKTIVA 65/85 mm**
- **NAJBLIŽJA OSTRINA 4/5m**
- **VIDNO POLJE NA 1000 m - 20-56 m**

**CARL ZEISS d.o.o. MARIBOR, Betnavska 27
Tel.: 031 687 576 e-mail f.koletnik@carl-zeiss.si**

Ganeš V. Anapurna I. Ama Dablam. Bobaje. Nuptse. El Capitan. Daulagiri. Knjiga **Tomaža Humarja Ni nemogočih poti govori o celotni karieri velikega alpinista. Napisana strastno, odkrito, s humorjem in včasih z odkrito žalostjo, zajema trenutke, spoznanja in doživetja na neposreden, samo Humarju lasten način. Je osebna, obenem pa beleži nekatera najpomembnejša poglavja v zgodovini slovenskega alpinizma.**

Format knjige: 230 x 285 mm, 209 fotografij, cena 9.900 SIT, naprodaj v vseh Mobitelovih centrih, naročila tudi na brezplačnih številkah: 041/031 700 700 in 080 70 70.

SVOBODEN KOT PTICA
WWW.MOBITEL.SI